

PROJEKT ØRN

Dansk
Ornitologisk
Forening

BirdLife
DANMARK

Årsrapport 2022
DOF rapport 32

INDHOLD

Forsidefoto	side	4
Ørne i Danmark i 2022	side	5
Fiskeørnen i 2022	side	6
Observationer fra lokaliteterne (Fiskeørn)	side	8
Kongeørnen i 2022	side	12
Projekt vildtkamera: Konkret viden om yngletiden	side	15
Projekt: Er der konkurrence om føden?	side	16
Gotland: Her lever ørnene tæt	side	17
Havørnen i 2022	side	22
Observationer på lokaliteterne (Havørn)	side	25
Ørn på 37 år – vild rekord	side	29
Ringmærkning: Unikt indblik for børn	side	30
Tema: Kan GPS-ørne afsløre ukendte overnatningspladser? ..	side	32
Sort sol med Havørne	side	36
Langt eventyr: 20 års gemmeleg	side	37
Kontakter i Projekt Ørn	side	39

Redaktion: Kim Skelmose og Ole Friis Larsen

Ved citering anfør: Skelmose, K., Larsen, O. F.,
Projekt Ørn – Årsrapport 2022, DOF BirdLife Danmark.

Tryk: KLS PurePrint

ISSN: Tryk version: 1904-3899 Elektronisk version: 1904-3902

PROJEKT ØRN

Årsrapport 2022

Udgiver og copyright: Dansk Ornitologisk Forening – DOF BirdLife Danmark
Vesterbrogade 138-140, DK-1620 København V
Telefon: +45 33 28 38 00 Mail: dof@dof.dk

Udgivet af DOF i år 2023

ØRNE I DANMARK I 2022

FOTO: KELD CHRISTENSEN

Keld Christensen har fotograferet Fiskeørnen på forsiden af denne årsrapport og bidraget med flere andre billeder i rapporten. Han har boet i Vinderup i godt 45 år og betegner sig selv som autodidakt fotograf, men måske lidt arveligt præget af, at hans mor var udlært fotograf.

”De seneste 10 år har jeg dagligt brugt mange timer i naturen; jeg nyder at sidde i skoven og vente, gerne i timevis, for at komme tæt på dyr og fugle og få det helt rigtige billede”, fortæller Keld Christensen. ”Jeg har en stor forkærlighed for rovfugle, så det sker tit, at jeg bare sidder og betragter dem uden at tage billeder”.

”Fiskeørnen har altid fascineret mig; jeg husker tydeligt, da jeg så den fiske første gang. Jeg troede aldrig, det gik godt, da den faktisk dykkede under vandet for at få fat i byttet. Siden den dag har jeg brugt mange timer på de steder, hvor den holder til, og hvor den raster, når den er på træk. Selv om jeg har mange billeder af den, fortsætter jeg med at fotografere den i håb om at få endnu flere gode billeder”.

”Når jeg er ude og fortælle om de fugle og dyr, som vi har i området, starter jeg altid med at komme med gode råd om, hvordan vi skal færdes i naturen uden at forstyrre fugle og dyr”.

I 2022 har vi rundet 30 år for Projekt Ørns eksistens, en milepæl som vi i projektet er stolte af.

2022 blev et år, hvor vi igen ser en fremgang hos Havørnen. Vi har haft 177 udflyjende unger. Dette til trods for at vi i året også har set tilfælde af fugleinfluenza.

Desværre er det ikke gået helt så godt hos vores Kongeørne. En af vores ynglende Kongeørne blev fundet død i efteråret, og det er et stort tab for bestanden i Danmark, som gør, at vi kan risikere, at arten helt forsvinder, da bestanden er meget sårbar med så få individer.

I 2022 lykkedes det for Fiskeørnene at få et rekordstort antal flyvefærdige unger på vingerne, selvom der var færre ynglepar – i alt 13 unger. Det må siges at være meget tilfredsstillende.

Desværre måtte vi igen i 2022 konstatere, at en voksen Havørn er blevet skuddræbt. DR har haft fokus på faunakriminalitet med en dokumentarserien ’Ørnedræberen’ på fire afsnit. Dette med henblik på at nedbringe faunakriminaliteten, som også hos DOF/BirdLife Danmark og Projekt Ørn er et fokuspunkt. I Projekt Ørn ser vi gerne, at der fra politisk hold kommer en større interesse, så området prioriteres langt højere end hidtil.

Som følge af coronarestriktioner var Ørnens Dag 2022 anderledes end før. Færre steder blev arrangementet afholdt, hvilket reducerede antallet af deltagere. Vi forventer at Ørnens Dag, som er den sidste weekend i februar, igen udvides til tidligere kendt omfang.

For første gang blev årsmødet 5. marts afholdt i nye omgivelser på Tåsinge. Omgivelser og

stemning var i top, og dagen var spækket med spændende oplæg. Efterfølgende har tilkendegivelser bekræftet os i at gentage succesen.

I 2022 har der igen været mulighed for at følge livets gang i en havørnerede. Opbakningen var stor, og to unger blev ringmærket med deltagelse af børn fra Ørneklubben. Ørneklubben er en klub for børn i alderen 6-12 år, som interesserer sig for fugle. I forbindelse med ringmærkningen blev der lavet en video, som kan ses på DOF’s hjemmeside.

For første gang lykkedes det at få ringmærket en havørneunge på Bornholm. Der er lavet en tv-reportage som kan ses på TV2 Bornholm via dette link: <https://play.tv2bornholm.dk/?area=specifikTV&id=847639>. Ud over ringmærkning af Havørne, har DOF i samarbejde med Statens Ringmærkningscentral også i 2022 sat GPS på tre havørneunger.

Igen i 2022 deltog vi fra Projekt Ørn i det årlige nordiske kongeørnesymposium, denne gang i Norge. Her hørte vi blandt andet om udviklingen for Konge- Havørne i vores nordiske nabolande, ligesom vi selv præsenterede resultater fra projekterne omkring de danske Kongeørne.

I 2022 lykkedes det at få midler til en studietur til Gotland, hvor vi blev klogere på, hvordan de overvåger Kongeørne. Det var en spændende og inspirerende tur, som både bekræftede os i det, vi i forvejen kan, samt lærte os noget om, hvordan vi også herhjemme kan udvikle nye strategier. Vi blev bekræftet i, at vi i Danmark har et

solidt registreringssystem. Vores svenske kollega Johan Månsson, Lensstyrelsen Gotland, viste os rundt, og vi fik absolut syn for sagen i forhold til deres meget store bestande af Kongeørne og Havørne. Det var takket være Johans massive kendskab til ørnene og deres færden, at vi fik store oplevelser med hjem til Danmark. Tak for det!

I 2022 har vi startet en proces i forhold til nye måder at registrere vores Havørne. Vi er stadig i gang med at udvikle den mest optimale måde at registrere ørnene for at fremtidssikre den enorme viden og information, som hvert år indsamles.

På Styregruppens vegne byder jeg velkommen til Preben Jensen som gruppens nye medlem. Desuden stor tak til de alle de frivillige i projekterne, såvel erfarne som nye, men også til de frivillige, som efter mange års engagement og arbejdsindsats, nu har valgt at trække sig tilbage.

Kim Skelmose

Kim Skelmose
Leder af Projekt Ørn

FISKEØRNEN | 2022

Seks par fik tilsammen 13 unger på vingerne.

AF LEIF NOVRUP,
ARTSCARETAKER FOR FISKEØRN

Der blev i 2022 kun registreret seks ynglepar af Fiskeørn mod otte i 2021. Ét par i Nordsjælland, ét på Midsjælland, ét i Klosterheden, to i Nationalpark Thy samt ét i Midtjylland. Ingen Fiskeørne ankom til Estvadgård Plantage for første gang siden opdagelsen i 1994. I Nordsjælland gik det tilbage fra tre par til kun ét par, nemlig det gamle i Vandmosen. Et muligt par i Midt-

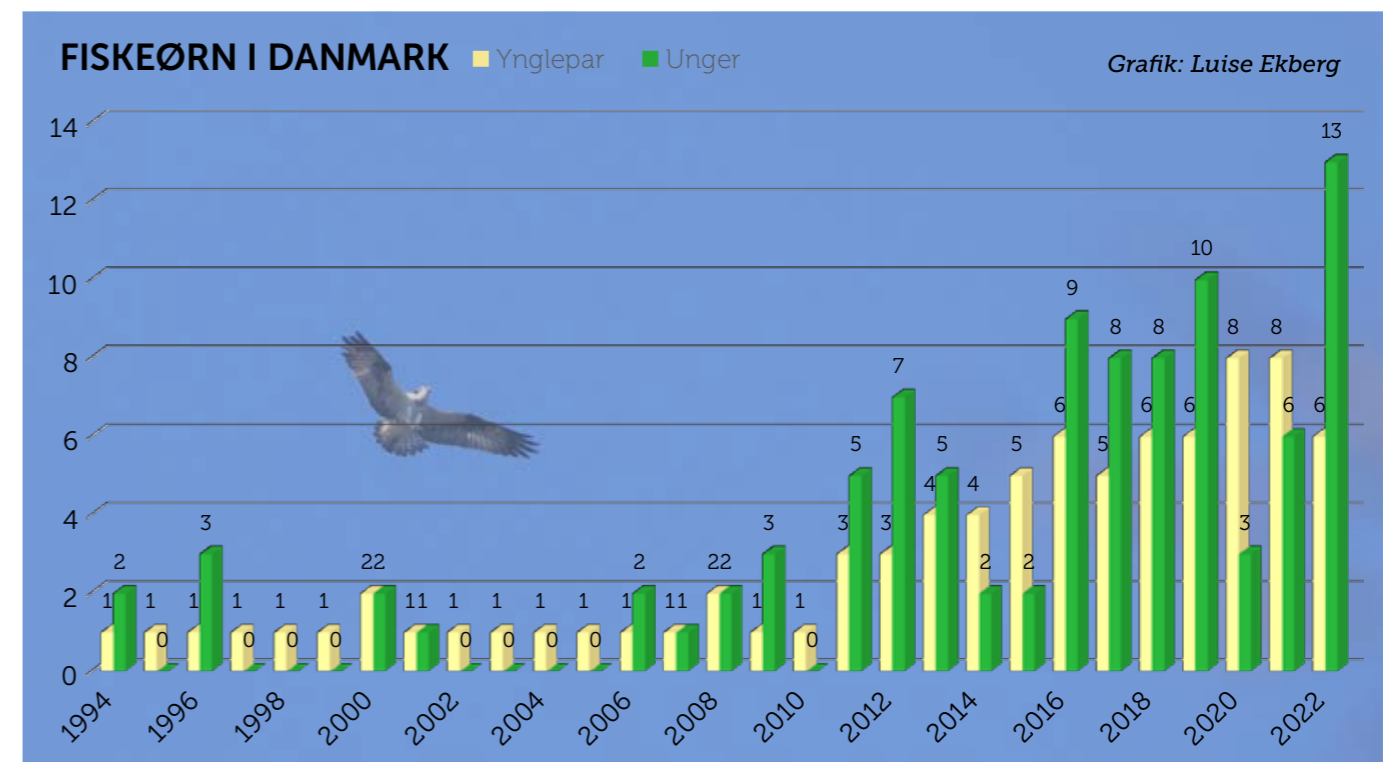
jylland i nærheden af Rørbæk Sø bliver nøje overvåget i 2023. De er i 2022 set flyve med grene.

Til gengæld kom i alt hele 13 flyvefærdige unger på vingerne i 2022. Det højeste antal registrerede nogensinde. Parret i Midtjylland fik to unger på vingerne, og i den nye rede i Klosterheden kom der hele tre unger ud at flyve. I Nationalpark Thy fandtes et nyt par - der, skønt det kom sent i gang, nåede at få én unge ud at flyve. Det gamle par fik i 2022 held til at

få to unger på vingerne. Parret i Vandmosen i Gribskov fik to unger og parret på Midsjælland hele tre unger på vingerne.

Der er siden 1994 kommet mindst 97 unger på vingerne.

Igen i 2022 er der set oversomrende Fiskeørne, hvis adfærd kunne tyde på ynglefund, men trods søgen efter reder blandt på flere lokaliteter, andet på Djursland, blev ingen fundet. Ved en nyopdaget rede på Midsjælland sås kun én Fiskeørn.

YNGLESUCCESS OG PRODUKTIVITET FOR FISKEØRN, PANDION HALIAETUS

Nr. Lokalitet	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Total	
F01 Estvadgård Plantage	2	0	3	0	BT	BT	1	1	0	BT	BT	0	2	3	2	3	0	3	3	0	BT	0	3	3	3	1	BT	0	2	33	
Viborg					BT	BT	2																							2	
Strødam Reservatet 1														BT																0	
F02 Klosterheden 1																		2	2	2	2	0	1	1	2	1	0			13	
F03 Vandmosen, Gribskov 1																		BT	2	2	0	BT	2	2	BT	3	2	0	2	15	
F04 Klosterheden 2																					BT	2	0	2	0					4	
F05 Plantage ved Tværmose																				1										1	
F06 Stråsø Plantage																						BT								0	
F07 Klosterheden 3																							BT							0	
F08 Midtjylland																								3	0	3	3	0	3	2	14
F09 Harager Hegn, Gribskov 2																									BT	BT				0	
F10 Nystrup Plantage																										2	BT	BT	2	4	
F11 Nordsjælland																											0	0		0	
F12 Midsjælland																											1	2	3	6	
F13 Strødam Reservatet 2																										BT	BT			0	
F14 Nørlund Plantage																														0	
F15 Klosterheden 4																												1	3	4	
F16 Vilsbøl Plantage																													1	1	

Unger i alt	2	0	3	0	0	0	3	1	0	0	0	0	2	3	2	3	0	5	7	5	2	2	9	8	8	10	3	6	13	97
Besatte lokaliteter (BT, /Eg, unger)	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	3	3	4	4	5	6	5	6	6	8	8	6	
Lokaliteter kun med fugl/fugle (F, FF)																														
Unger per besat territorium	2	0	3	0	0	0	1,5	1	0	0	0	0	2	3	1	3	0	1,67	2,33	1,25	0,5	0,4	1,5	1,6	1,33	1,67	0,38	0,75	2,17	

Antallet af besatte territorier og udflyvne unger hos danske Fiskeørne. F og FF betyder, at der har været en fugl/fugle i området, BT står for besat territorium, det vil sige et ikke ynglende par på lokaliteten. 0 betyder yngleforsøg, men ingen unger fløjet fra reden.

Number of occupied territories and fledglings at Osprey nests in Denmark. F and FF stand for birds present in a territory without signs of mating. BT is an occupied territory by a breeding pair, but no attempts to breed. 0 marks unsuccessful breeding without fledglings.

OBSERVATIONER PÅ LOKALITETERNE

Jylland

F01 Estvadgård Plantage

AF LEIF NOVRUP
REDEKOORDINATOR

I løbet af februar blev to rødgraner tæt på redetræet fra 2021 topkappede. Forhåbningerne var store, men desværre ankom der ingen Fiskeørne overhovedet til området. Det er første gang siden 1994. Muligvis er Fiskeørnene omkommet under rejsen. Således blev der meldt om en Fiskeørn, som blev så skadet ved et dambrug i Randbøl, at den måtte aflives.

F02 Klosterheden 1 (gamle rede)

AF SVEND AAGE KNUDSEN
REDEKOORDINATOR

For andet år i træk var der ingen aktivitet ved denne rede. Formentlig grundet ynglende Havørn i området.

F15 Klosterheden 4 (den opsatte rede)

AF SVEND AAGE KNUDSEN,
REDEKOORDINATOR

Hannen sås første gang ved reden (kunstig rede) 29. marts, hvor den havde påbegyndt udbedring af reden. Hunnen så jeg først 15. april.

Efter aftale med NST-Klosterheden opsatte jeg opmærksomhedsskilte omkring området. Med tilskud fra Projekt Ørn foranledi-

gede jeg dambrugsejeren på Ørs Dambrug til at opsætte hvide tråde (Fåretråde) over de tidligere opsatte nylontråde, så ørnene kunne være opmærksomme på disse. Jeg har for nylig talt med dambrugsejeren og han siger, at han kun har set ørne i området et par gange i sommeren 2022.

6. juli iagttog jeg i 10 minutter reden og så kun en enkelt unge stikke halsen op. Samme dag observerede Leif Novrup dog tre unger i reden.

26. juli var der ivrig aktivitet i og omkring reden, hvor to af ungerne fløj rundt. Så ungerne formodes at forlade reden med det første. 22. august observerede jeg to ørne i området, men ugen efter var der tomt derude.

F08 Midtjylland

AF HANS KNAKKERGAARD,
REDEKOORDINATOR

Trods flere besøg hver dag i slutningen af marts var det først søndag 27. marts, jeg så ørne ved reden. Både hannen og hunnen var ankommet, og begge var i færd med at jage en Ravn. Et ravnepar havde bygget rede ikke langt fra ørnere-den, så der var kamp om territoriet. Fiskeørnene vandt, og nogle uger efter så jeg ikke ravnene mere. Der blev de efterfølgende dage bygget videre på fiskeørnereden fra 2021.

Hunnen lå fast i reden fra midten af april, og første fodring blev set søndag 22. maj. Lørdag 6. juni sås to unger i reden. De første

“

Med tilskud fra Projekt Ørn foranledigede jeg dambrugsejeren på Ørs Dambrug til at opsætte hvide tråde (Fåretråde) over de tidligere opsatte nylontråde, så ørnene kunne være opmærksomme på disse

”

flyveøvelser blev set lørdag 2. juli, og søndag 10. juli var de fløjet fra reden og sad sammen på den gamle rede 10 meter væk.

I hele perioden blev der bygget på reden, og hannen blev set flyve mod redestedet med fisk fra de nærliggende søer. Senere sås hannen flere gange med en af ungerne i nabolaget. Sidste ørn blev set i området 21. august.

Status: Ørnene har nu været i området i syv år (2016-2022), hvoraf de fem af årene med ynglesucces. De har benyttet tre forskellige reder og fået 14 unger på vingerne, hvilket giver et gennemsnit på 2,0 unger per år.

*Fiskeørn på jagt. Selv om der var færre ynglepar i 2022, kom der flere unger af sted fra rederne.
Foto: Keld Christensen*

F10 Nystrup Plantage

AF JENS JØRGEN ANDERSEN,
REDEKOORDINATOR

Fiskeørnene i Nystrup Plantage ankommer begge cirka 15. april, og starter med at udbedre reden fra året før, som var delvis blæst ned i en vinterstorm.

Parring ses flere gange, første gang 18. april. I midten af maj ligger en fugl fast på reden. 20. juni ses en unge, og 28. juni ses der to unger. Sidst i juli ses to unger flyve rundt omkring reden. Siger farvel til alle fire sidst i august.

F16 Vilsbøl Plantage

AF JENS JØRGEN ANDERSEN,
REDEKOORDINATOR

Fiskeørneparret i Vilsbøl Plantage er et nyt par, som overtog en forladt havørnerede i 2022. Først opdaget 24. juni ved reden, og 28. juni kommer de med nye grene til reden. Uvist hvornår de ankom og begyndte at ruge. Et besøg ved reden 11. juli afslører, at der er unge/r i reden. Der er efterfølgende set en unge i reden, indtil alle tre Fiskeørne forlader området cirka 1. september.

Sjælland

F03 Vandmosen, Grib Skov 1

AF LUISE EKBERG
REDEKOORDINATOR

Webcam har fungeret langt det meste af ynglesæsonen 2022, hvilket har givet nogle meget præcise data.

Hunnen ankom for tredje år i træk usædvanligt flere dage før hannen. Hun ankom 7. april, og hannen 11. april.

Det er en ny han i forhold til tidligere år, og om hunnen også er en anden, har jeg mistanke om, idet adfærden har været en smule anderledes end tidligere. Hunnen har for eksempel ikke tigget om mad, men roligt afventet leveringer fra hannen, som i øvrigt har været en ualmindelig god leverandør af fisk i forhold til den tidligere han. Det er muligt, at det har været årsag til det manglende tiggeri hos hunnen.

Alt var fra starten helt uproblematisk med kurtiseren, parring og æglægning.

Tre æg blev lagt henholdsvis 21., 24. og 27. april, men på grund af voldsom menneskelig forstyrrelse gik det ene æg til, fordi hunnen uafslædigt over flere timer var nødt til at forlade reden. Herved kom hun uforsættligt til at skade det ene æg.

Æggene klækkede henholdsvis 30. maj og 1. juni. Første æg efter 39 dage, hvor normalen er 36-37 dage, hvilket tyder på, at det var det først lagte æg, som gik til ved forstyrrelsen.

Naturstyrelsen har trods DOF's protest valgt at ophæve afspærringen af området og udelukkende henstille til de besøgende om at give Fiskeørnene fred til at yngle. Det giver et forkert signal og er udtryk for, at Naturstyrelsen ikke tager Fiskeørnenes beskyttelsesniveau alvorligt.

Fiskeørn er kritisk truet på den danske rødliste, en EU Bilag 1 art og forekomsten i Grib Skov gør, at den er på udpegnings grundlaget i

Natura 2000-område Grib Skov. Herudover er reden placeret i det område, som nu er udpeget til naturnationalpark.

Men Naturstyrelsen ønsker fortsat ikke at forbyde adgang i området.

Dette til trods for, at der har været gentagne forstyrrelser i 2022 – dels har man på kameraet kunnet se en større flok stå og besigtige reden med det resultat, at hunnen i længere tid fløj advarende rundt, dels har et ungt par slået lejr og lavet bål 20-30 meter fra reden, hvor man via kameraet kunne høre deres støjende adfærd.

“
Via kameraet har flere observatører kunnet dokumentere menneskelig forstyrrelse og hunnens flugt eller agtpågivenhed
”

Via kameraet har flere observatører kunnet dokumentere menneskelig forstyrrelse og hunnens flugt eller agtpågivenhed.

Disse gentagne forstyrrelser er formentlig årsag til, at det i Grib Skov kun en enkelt gang er lykkedes at få tre unger på vingerne.

Begge unger fløj første gang 22. juli og ungerne er forblevet i redeområdet. Det er aldrig observeret, at de har forladt redeområdet for selv at fiske.

Hunnen er sidst set i området 24. august, og ungerne er sidst set 2. september. Hannen er sidst set i området 10. september.

F09 Harager Hegn, Grib Skov 2

AF LUISE EKBERG
REDEKOORDINATOR

Der findes ingen rede længere.

F11 Grib Skov 3

AF LUISE EKBERG
REDEKOORDINATOR

Der har kun i starten af april været en territoriehævdende han. Den forsvandt hurtigt, og herefter har

Fiskeørnen på side 10 og 11 var først i september på jagt ved Skals Enge. Det er et sted, hvor fiskeørnene holder rast på efterårstrækket og ofte er der flere, der fisker på samme tid ved udløbet af Skals Å. Foto: Keld Christensen

der ingen fiskeørneaktivitet været i området.

F13 Strødam Reservatet 2

AF LUISE EKBERG
REDEKOORDINATOR

Fiskeørnereden var igen i år observationspost for et par adulte Havørne gennem en stor del af marts. De forsvandt dog inden fiskeørnesæsonen.

Til gengæld har der gennem hele foråret og en stor del af sommeren ofte rastet en yngre Havørn. Dette er muligvis årsagen til, at der kun har været sporadisk fiskeørneaktivitet på reden.

Der har få gange været set en Fiskeørn på reden, men ingen har

rapporteret, at der er bragt grene til reden, og der er ej heller observeret to Fiskeørne.

Dog har adskillige Fiskeørne fisket i Strødam Engsø uden at interessere sig for reden.

F12 Midtsjælland

AF JØRGEN MADSEN,
REDEKOORDINATOR

Første Fiskeørn blev i 2022 spottet på reden 11. april. Senere samme dag blev begge Fiskeørnene set i parringsflugt højt over skoven. Fra sidst i april ligger hunnen fast på reden, og først i juni sidder hunnen på redokanten og kigger jævnlige ned i reden.

Efter lidt tid lægger hun sig ned i reden. 21. juni er begge Fiskeørnene ved reden og to halvstore unger ses.

Sidst på måneden kommer en af Fiskeørnene med mad, som den parterer, og nu ses der tre unger!

18. juli holder alle tre unger flyveøvelser; de basker så voldsomt med vingerne, at den ene af ungerne kommer helt ud på kanten af reden, men holder heldigvis balancen.

En unge ses første gang flyve 22. juli, mens de to andre stadig basker med vingerne. 29. juli flyver alle tre unger omkring redestedet.

Den sidste gang, der observeres fiskeørne omkring reden, er 22. august.

KONGEØRNEN | 2022

Kongeørn overvåges fortsat intensivt og ud over at følge bestandens udvikling og ynglesucces arbejdes der med flere projekter. I det følgende vil der blive redegjort for projektet med kameraer ved udvalgte reder og fødeprojektet, ikke mindst den mulige konkurrence med Havørn set i relation til dennes hastigt voksende bestand.

AF HANS CHRISTOPHERSEN,
ARTSCARETAKER
FOR KONGEØRN

Den danske bestand udvikler sig fortsat ikke. Der findes seks besatte kongeørnrevirer i Danmark, Fire par har gennemført yngel, og tre af parrene fik fire unger på vingerne. På to lokaliteter holder enlige hanner territoriet. Ved udgangen af 2022 er der dog kun ørnepar på tre lokaliteter, idet en ynglefugl er fundet død i efteråret.

Der har nu ynglet Kongeørne i Danmark i 25 år siden det første

yngleforsøg i 1998. I 2017 nåede den danske bestand op på fire par, men har siden ikke udviklet sig positivt. De følgende fem år har bestanden været på 4-5 par og med død ynglefugl i Hals Sønderskov i 2022, er bestanden ved udgangen af 2022 reelt på blot tre par.

Der er umiddelbart ikke flere par på vej, selv om det danske landskab burde rumme mulighed for flere. I perioder ses stationære fugle på lokaliteter i Vendsyssel, og på Borris Hede har en adult fugl nu opholdt sig i mindst to år, uden at der har været tegn på

pardannelse med andre ørne. Herunder redegøres for ynglesæsonen i de respektive territorier.

Sæsonen på ynglepladserne

K05 Store Vildmose

AF EINAR FLENSTED-JENSEN,
REDEKOORDINATOR

Nu for fjerde år er kongeørnehannen i Store Vildmose uden mage. Og det selvom han er aktiv med guirlandflugt i vinter- og forårspe-

rioden. I efteråret ses der to yngre Kongeørne i den sydlige del af Vildmosen, hvilket dog ikke resulterer i pardannelse. Klager over planerne, der muliggør opførelse af 15 store 150 meter høje vindmøller kun cirka tre kilometer fra redepladsen, blev 10. december 2021 afvist af Planklagenævnet og Miljø- og Fødevareklagenævnet. Måske det i virkeligheden er godt, at aktiviteten af Kongeørn i området ikke øges.

K03 Hals Nørreskov

AF HANS CHRISTOPHERSEN,
REDEKOORDINATOR

Parret yngler i samme rede som i 2021. Parret får to unger. Da træet er vanskeligt at bestige, forsøges ungerne først ringmærket, da de forlader reden. Her lykkes det at ringmærke den ene 13. juli. Begge unger ses flyve over skoven i august. En nu 4K-fugl, der faldt ud af reden i 2019, opholder sig fortsat i skoven. Det betyder, at der i efteråret (som i 2021) opholder sig fem kongeørne på seks kvadratkilometer. De to unger forlader dog området allerede i oktober, hvilket

er tidligere end normalt. Parret i Hals Nørreskov har siden 2006 opfostret 21 unger og er dermed det mest produktive danske par.

K06 Hals Sønderskov

AF JAN TØTTRUP NIELSEN,
REDEKOORDINATOR

Alt forløber efter planen i februar-maj. Begge forældrefugle (8K) er ringmærkede og har GPS-sendere påsat. 13. juni tjekkes reden. En død unge ligger under reden (35-40 dage gammel). Den er død mindst ti dage tidligere – kun fjer og knogler er tilbage. Ungen ligger på maven – ser ud som om den er præderet, men den kan også være død i reden og efterfølgende ædt. 22. august ses begge adulte fugle sidde sammen i en sitkagran. 22. september finder jeg hannen død tæt ved reden (død omkring 7. september – ifølge GPS). Da jeg ankommer til stedet, flyver hunnen op tæt ved, hvor hannen lå - hun var klar over, at hannen lå død i skovbunden! Dødsårsagen har ikke kunnet fastslås. Nu er der kun en fugl tilbage.

K02 Høstemark Skov

AF THORKILD LUND,
REDEKOORDINATOR

2022 blev det sjette år, uden at der kommer unger i reden i Høstemark. Kongeørneparret i Høstemark Skov er nu endeligt indskrænket til en enlig han, idet hunnen antages at være død. I den sene vinter og i foråret blev den ofte set i territorialflugt over skoven, dog uden spor af påbegyndt ynglevirksomhed ved de gamle reder. Lejlighedsvis er der blevet set andre Kongeørne i området, men først medio september blev der kortvarigt set to adulte ørne sammen.

Tofte Skov med to revirer

K04 Tofte Skov NØ

AF HANS CHRISTOPHERSEN,
REDEKOORDINATOR

Parret gør den rede klar, som blev brugt i 2021. Reden falder dog ned, og parret flytter derfor til en rede, der senest blev brugt i 2018. De får én unge, og i forbindelse med ringmærkning 29. maj findes også

YNGLESUCCES OG PRODUKTIVITET FOR KONGEØRN AQUILA CHRYSÆTOS

Nr.	Lokalitet	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Total
K01	Tofte Skov NØ	F	FF	0	2	1	1	1	0	F	FF	FF	F	F	FF								0	1	2	0	1	1	10
K02	Høstemark Skov					F	FF	FF	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	F	14
K03	Hals Nørreskov									FF	0	0	1	2	1	1	1	1	2	2	1	1	0	2	1	1	2	2	21
K04	Overgaard											FF	FF	1	0														1
K05	Store Vildmose																				FF	1	0	0	0	F	F	F	1
K06	Hals Sønderskov																						FF	1	0	1	1	0	3
K07	Tofte Skov SV															FF	FF	0	1	1	1	F			FF	2	1	1	7
Unger i alt				0	2	1	1	1	1	1	1	1	2	4	2	2	2	2	4	4	3	3	0	4	3	4	5	4	57
Besatte lokaliteter (BT, Æg, unger)				1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	3	2	3	3	3	3	3	3	4	5	5	5	5	6	
Lokaliteter kun med fugl/fugle (F, FF)		1	1			1	1	1		1	1	2	1		1	1	1				1		1				2		
Unger per besat territorium				0,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,50	0,50	1,00	1,33	0,67	1,00	0,67	0,67	1,33	1,33	1,00	1,00	0,00	0,80	0,60	0,67	0,80	0,84	

Antallet af besatte territorier og udflyjende unger hos danske Kongeørne. F og FF betyder, at der har været en fugl/fugle i området, BT står besat territorium, det vil sige et ikke ynglende par på lokaliteten. 0 betyder yngleforsøg, men ingen unger fløjet fra reden.

Number of occupied territories and fledglings at Golden Eagles' nests in Denmark. F and FF stand for birds present in a territory without signs of mating. BT is an occupied territory by breeding pair, but no attempts to breed. 0 marks unsuccessful breeding without fledglings.

Kongeørn, adult på Borris Hede i 2022. Det er samme ørn som på siderne 20-21, og den har været i området i længere tid uden mage. Det er ikke nogen hindring for, at Kongeørne kan bygge en rede alene, og grenen i næbbet tyder netop på, at den er i gang. Foto: Morten Mike Jensen

et ubefrugtet æg i reden. Der har været opsat redekamera, og det har således været muligt at følge livet i reden. Det første æg lægges 4. marts og ægget klækker 14. april. Ungen opholder sig på reden sidste gang 5. juli. 18. juli ses den flyve fint fra trætop til trætop. Kameraet viser i øvrigt, at ørneparret i høj grad profiterer af, at der opholder sig en ulv i skoven. Der bliver bragt større rester af Rådyr, Ræv og endda Krondyr til reden. Dette er givet rester efter ulvens måltider.

K07 Tofte Skov SV
AF ANTON THØGER LARSEN,
REDEKOORDINATOR

Reden besøges 28. januar. Her findes redekanten pyntet med

bøgegrene med friske brud, og der høres kongeørnekald i umiddelbar nærhed af reden. Reden besøges igen 18. maj. Her ligger der en adult ørn på redekanten, så der er nok unger i reden. Ved besøg ved reden 29. maj ses en mindre unge i træet uden for reden. Ved besøg igen den 30. maj findes ungen død

under reden, mens en anden unge er i reden. Den døde unge har hak-mærker, så er nok smidt ud af den anden unge. 16. juni ringmærkes en unge fra reden og 18. juli ses den siddende i redetræet. Ungen er dog ikke efterfølgende konstateret flyvende og kan meget vel være død.

“
Kameraet viser i øvrigt, at ørneparret i høj grad profiterer af, at der opholder sig en ulv i skoven. Der bliver bragt større rester af Rådyr, Ræv og endda Krondyr til reden. Dette er givet rester efter ulvens måltider.
”

PROJEKT VILDTKAMERA: KONKRET VIDEN I MASSEVIS

På baggrund af blandt andet gode erfaringer med overvågning af kongeørnereder med vildtkamera i de andre nordiske lande, påbegyndte vi i 2020 et projekt, hvor ørnene følges uden at forstyrre dem nævneværdigt.

AF HANS CHRISTOPHERSEN,
ARTSCARETAKER, OG
JAN TØTTRUP NIELSEN

Formålet med overvågningen er at bidrage til registrering af overlevelse/dødelighed og udskiftninger i den danske kongeørnebestand, idet vi forhåbentlig får mulighed for at aflæse eventuelle ringe – eller i det mindste se, om fuglene er ringmærkede. Desuden kan billederne bidrage til viden om ørnenes ynglebologi som for eksempel æglægningstidspunkt, antal æg, rugning, klækning, dødelighed blandt unger, og at se, hvornår ungerne forlader reden. Endelig giver projektet oplysninger om byttedyr i ungetiden (der bringes ikke føde til reden før æg/æggene klækker).

Kameraerne sættes op, inden ynglesæsonen for alvor går i gang – senest 15. februar. I forbindelse med ringmærkning af unger skiftes SD-kort og batterier, og det hele tages ned igen, når ungen/ungerne har forladt reden.

Resultaterne fra projektets første år er omtalt i årsrapporten for 2020. I 2021 lykkedes det af forskellige årsager kun at overvåge i Hals Sønderkov fra 1. juni til 7. oktober, men i 2022 har der været kameraer ved tre reder i Lille Vildmose - et i Høstemark Skov og to i

Kongeørn 2K (formentlig) med GPS besøger reden i Tofte SV, men jages hurtigt væk, 18. marts 2022. Foto: Redekamera, Jan Tøttrup og Hans Christophersen

Tofte Skov. I alt er der blevet taget 25.669 billeder.

I Høstemark viser det sig som ventet, at hannen er alene om reden. Hunnen her er givet død. Der er taget billeder af reden i fire måneder fra 12. februar. I begyndelsen bygger hannen fortsat på reden, men ret hurtigt bliver besøgene ved reden mere sjældne og resten af perioden er der langt mellem, at der er Kongeørn på reden.

I Tofte Skovs sydvestlige territorium bliver der optaget knap 6.000 fotos fra 12. februar til 25. april. Hannen i parret er ringmærket – sandsynligvis i Hals Nørreskov. Parret lægger to æg med tre dages mellemrum – 18. marts og 21. marts. Om eftermiddagen 18. marts er der 'stort drama', idet en 2K Kongeørn (mærket) lander på redekanten, den smides dog straks ud

af den rugende hun. Ud fra GPS-positioner er det næsten givet, at det er GPS-ørnen 'Toftehun21', der er på besøg. Denne stammer fra det andet revir i skoven. Fuglen er mærket, men det er ikke muligt at se selve GPS-senderen på det blot ene billede. Desværre er der ikke fotos fra resten af sæsonen grundet tekniske problemer. Det skal dog vise sig, at begge æg klækker, men den ene unge bliver smidt ud af reden 29. maj - sandsynligvis af den anden unge. Den anden unge forlader reden i juli, men er ikke set siden.

I Tofte Skovs nordøstlige territorium bliver der taget billeder i meget af ynglesæsonen – i alt godt 15.000 – fra 12. februar til 25. april og igen 29. maj til 9. august. I den sidste periode anvendes to kameraer. Begge fugle i parret er ringmærkede og stammer sandsynligvis fra Hals Nør-

reskov. Der lægges æg 3. marts og først ti dage senere lægges endnu et æg. Mens det sidste æg ikke klækker, ses 14. april en dununge fra det første – altså 41 dage efter at ægget er lagt. Samme morgen bringer hannen det første bytte til reden (Fasan hun), lidt senere endnu en Fasan. I alt bringes mindst 49 fødeemner (byttedyr og ådsler) til reden i de nævnte perioder, fra ægget klækker, til ungen flyver fra reden.

Der er fortsat en Ulv i Tofte Skov, og i lighed med i 2021 ses det, at der især i 2022 bringes rester af store byttedyr til reden. De store rester er givet rester af Ulvens bytte. Der bringes især dele af både Rådyr og temmelig store kronryrkalve til reden. Resterne er friske (det vil sige rødt kød), og stykkerne har en størrelse, som vi formoder, Kongeørnen ikke selv kan rykke/hive af. Dette åbner for et nyt perspektiv, hvor Ulven lokalt kan være med til at give bedre livsbetingelser for den danske kongeørnebestand.

Ud over Kongeørne og døde fødeemner registreres der andre dyr og fugle af kameraerne. Fire gange er der mør om natten (to af dem kan bestemmes til Skovmår), heldigvis kun når reden har været tom. Af andre prædatorer kan nævnes en adult Havørn (Tofte Skov SV), Ravn flere gange. Krage og Musvåge er fotograferet et par gange. Inden æglægningen i Tofte SV bringer hannen 7. marts en Ringdue til reden klokken 16.35. Dagen efter æder krager hele duen i reden. Et par gange er Natugle fotograferet om natten og en enkelt gang opsnappede kameraet en forbiflyvende Spurvehøg. Af andre 'mindre farlige' arter kan nævnes, at både Ringdue og Huldue ofte ses på billederne, mens de samler redemateriale fra ørnens rede. Det samme gør sig gældende for Skovskade. Mange småfugle gør det samme. Det er især småfjer og dun, de henter. Det er stort set kun småfuglene, der registreres, mens der er æg og unger i reden.

PROJEKT ER DER KONKURRENCE OM FØDEN?

På grund af den fortsat rivende udvikling i havørnebestanden og manglende ekspansion i kongeørnebestanden, fortsætter projektet til 2026.

AF JAN TØTTRUP NIELSEN

Havørnebestanden i Danmark tæller i efteråret 2022 over 500 individer, og der registreres nu større samlinger af Havørne rundt om i landet, blandt andet mindst 28 og 21 fouragerende i henholdsvis Vejlerne og Lille Vildmose. Ud fra bestandsudviklingen for Havørne forventes en øget konkurrence mellem de to arter i de kommende år,

I 2022 ynglede der både Kongeørn og Havørn i Lille Vildmose. Derudover ynglede der i 2022 for første gang et par Havørne i det nordlige Vendsyssel, i et område hvor der siden 2010 flere gange har været optræk til, at også Kongeørnen vil forsøge at yngle. I Store Vildmose har der flere gange, især om foråret, opholdt sig et par adulte Havørne i perioder. Her ynglede Kongeørn fra 2016 til 2019, men de sidste tre år har kun hannen opretholdt territoriet.

Endelig har et Havørnepar gjort yngleforsøg i 2020-2022 på en lokalitet i det sydøstlige Vendsyssel, hvor der også er en mulig ynglelokalitet for Kongeørn.

I første omgang er der fokus på føden i yngleperioden februar-september. Der er indsamlet fødeemner på seks lokaliteter for Kongeørn og seks for Havørn. I alt er der indsamlet 2.520 fødeemner hos Kongeørn fordelt på 82 arter, heraf fugle 57, pattedyr 23, krybdyr 1 og fisk 1 og 534 ved Havørnen fordelt på 53 arter, heraf fugle 39, pattedyr 8 og fisk 6.

De mest interessante resultater kommer fra Lille Vildmose, hvor op til tre par Kongeørne og to par Havørne yngler og fouragerer i det samme område. Dog fouragerer især det ene par Kongeørne en del syd og øst for området og begge havørnepar fouragerer også ude i og ved havet på Østkysten, hvor Kongeørne ikke kommer.

De foreløbige resultater af indsamlingen viser, at der er et vist overlap for flere byttedyrsarter. De to ørnearter udnytter imidlertid føderessourcerne vidt forskelligt. Havørnene er fødespecialister, mens Kongeørnene er generalister. Havørnene fokuserer på vandfugle, såsom Blishøne, Skarv, gæs og ænder, mens den meget mere varierede føde hos Kongeørne er domineret af hønsefugle (Fasaner og tamhøns), ænder, duer, krage, gnavere, Hare og Rådyr.

De eneste større overlap er ænder og Rådyr (inklusive ådsler). Vandfugle som Skarver kan dog tidligere have spillet en større rolle i valget af territorium for Tofte Skovs Kongeørne. I 1990'erne var Tofte-ynglekolonien af Skarver på omkring 4.000 par, den klart største koloni i Danmark, men den er siden reduceret til 123 par blandt andet på grund af ørnene.

Det mest bemærkelsesværdige byttedyr fra Kongeørnen er nok en Hornfisk, som blev fundet i reden Tofte NØ i 2022. Den må være "stjålet" fra enten en Fiskeørn eller en Havørn.

Der studeres detaljer i fjerdragterne på Kongeørne hos Måns Hjernquist. Udviklingen hos Kongeørnene på Gotland er lidt anderledes end hos andre nordiske Kongeørne. Foto: Kim Skelmose

GOTLAND HER LEVER ØRNENE TÆT

Studietur for styregruppen i Projekt Ørn i september 2022. Vi ville se på samspillet mellem Konge- og Havørne i verdens tætteste bestand af Kongeørne, som måske har nået mætningspunktet.

AF HANS CHRISTOPHERSEN

Gotland er unik, ikke mindst hvad angår bestanden af ørne – især Kongeørn, der her har verdens tætteste bestand. De lever således på et afgrænset område lidt større end Fyn. I samme område findes en næsten tilsvarende bestand af Havørne.

Danmark har en støt voksende og efterhånden sine steder tæt bestand af Havørne. Vi står i en situation, hvor overvågningen af bestanden er til debat. Er det muligt fortsat at have overblik over en så stor og hastigt voksende

bestand, eller skal der vælges nye strategier. I Nordjylland deler enkelte par af den lille bestand af danske Kongeørne områder med lokale par af Havørne. Det samme ses på Gotland.

Blandt andet på ovennævnte baggrund vil det være interessant at opleve, hvordan ørnene 'inventeres' på Gotland, herunder hvordan de to arter, hvis bestande vokser, forvaltes af ornitologer, beboere og lokale myndigheder. Derfor aflagde Ole Friis Larsen, Kim Skelmose og Hans Christophersen fra styregruppen Gotland et besøg,

hvor det var muligt at mødes med lokale ørnefolk til erfaringsudveksling. Vi tilbragte nogle dage sammen med biolog Johan Månsson fra Länsstyrelsen (regionen), som har 60 procent af sin ansættelse målrettet inventering af Kongeørn.

Lidt fakta om Gotland og ørnene

Gotland er som nævnt en smule større end Fyn, men har blot 50.000 indbyggere mod 473.000 på Fyn, og øen er således langt tyndere befolket. Halvdelen bor i øens eneste reelle by – Visby. Øen er flad med en blanding

Kongeørnene i Danmark og på Gotland har det til fælles, at de lever og jager i flade kulturlandskaber. Det ene foto viser skærmydsler mellem en ung Kongeørn og en ung Havørn netop over landskabet på det andet billede. Foto: Ole Friis Larsen

af skov (oftest fyr), marker, enge, alvar (hede) og selvfølgelig mange kystområder. Den nærmeste afstand til det svenske fastland er ca. 60 km.

Kongeørnen etablerede sig på Gotland fra begyndelsen af 1950'erne. Siden er bestanden vokset støt til nu omkring 75 par. Også bestanden af Havørn er vokset støt, og der yngler nu 55-60 par på øen. Kongeørnene på Gotland har gennem hele perioden tilhørt en isoleret bestand. Blot en enkelt gotlandsk ørn er genfundet på det svenske fastland, og ingen ørne fra fastlandet er fundet på Gotland. Der er muligvis en tendens til, at ørnene på øen er ved at udvikle et marginalt anderledes udseende.

Baggrunden for det store antal ørne er ikke mindst en meget stor bestand af kaniner specielt på øens sydlige del. Kongeørnene i disse områder lever for en stor del af disse – op til 75% af føden. På den nordlige del af øen, hvor bestanden af kaniner er væsentligt mindre, lever ørnene af en mere traditionel, bredt sammensat kost. Denne kan ligne kosten for de danske Kongeørne, der lever, hvor der ikke er fasanudsætninger.

Kongeørnene på Gotland yngler ikke hvert år, men springer (i modsætning til de fleste danske ørne) ofte et år over. I 2022 er der for eksempel 38 par med og af disse har 28 par fået 37 unger.

Forvaltningen af ørnene

I Sverige indgår Kongeørn i forvaltningen af store rovdyr (Bjørn, Ulv, Los, Jærv og Kongeørn). Det vil sige, at Länsstyrelsen forpligter sig til at overvåge/inventere bestanden af Kongeørne. Således er der fx på Gotland som nævnt ansat en person til at varetage inventeringen. Til gengæld er overvågningen af Havørn (i modsætning til i Danmark) 'overladt' til det lokale initiativ. Alligevel har lokale ornitologer og ringmærkere et udmærket kendskab til størrelsen og udviklingen af bestanden på Gotland. Der er altså tale om en helt anden lukket end den, der arbejdes med i forvaltningen af de danske ørne. Det er således også bemærkelsesværdigt, at selv om det er offentligt ansatte biologer, der overvåger Kongeørnene for länsstyrelsen, så opgives ikke præcise positioner på rederne til arbejdsgiverne – i stedet angives positionen på nærmeste landsbykirke.

Fåreavlerne på Gotland har dog et vist kendskab til forekomsten af Kongeørne, da lovgivningen åbner mulighed for dækning af eventuelle tab. Trods enkelte anmeldelser har der dog ikke været påvist noget tab af lam. I den forbindelse er det værd at nævne, at der ikke foretages udsætning af fasaner på Gotland.

Den voksende bestand af Kongeørne på Gotland

Bestanden har været jævnt stigende gennem mange år og har nu nået et niveau, hvor de enkelte revirer flere steder begynder at overlape. Det kan derfor i disse områder være usikkert, hvilke ørne der reelt er tale om, hvilket vi ved selvsyn observerede. Det er sikkert også baggrunden for, at parringsflugt blev iagttaget mange gange, hvilket nok sjældnere ses hos mere isolerede par – ikke mindst om efteråret. Territoriet forsvares/markeres således overfor naboørne og de mange yngre ørne, der selvsagt findes på øen. Desuden er der de mange Havørne, der også passerer igennem revirerne.

Det er spændende om – og i givet fald hvornår – bestanden af Kongeørn når et mætningspunkt, og hvad der så sker. På den baggrund og for at følge de yngre ørnes liv på øen, er der planer om at iværksætte et gps-projekt.

I forbindelse med registrering af byttedyr omkring ørnerederne, ser der ikke ud til at være den store konkurrence mellem de to arter. Manglen på søer på Gotland gør, at Havørnene næsten udelukkende søger føde langs kysterne. Konkurrencen ses i højere grad omkring rederne, hvor Havørn kan overtage Kongeørnens reder, hvorefter sidstnævnte bygger en ny – ofte blot 800-1000 meter derfra.

Ole, Hans, Kim fra Projekt Ørns styregruppe og den svenske biolog Johan Månsson, der er ansat af länsstyrelsen til at holde styr på bestanden af Kongeørne på Gotland. Foto: Måns Hjernerquist

Ørne og mennesker

Der er som sådan ikke problemer med kriminalitet i forhold til ørnene på Gotland, og de er ikke truet. Som nævnt kan der være problemer i forhold til fåreavlere, og der findes også forstyrrelser ved rederne. Umiddelbart anses den største trussel at komme fra kollision med elledninger og vindkraft. Vi havde kendskab til sidstnævnte problemfelt inden vores besøg på øen, men vi var noget overraskede, da vi så den største samling vindmøller på øen. Den fyldte ikke meget i forhold til, hvad vi kender fra Danmark. Flere er dog under planlægning og er noget af et konfliktområde mellem firmaet Vattenfall og ørnefolk. Det er nemlig en kendsgerning, at ret mange ørne bliver dræbt ved kollision med de relativt få og små vindmøller. Det gælder primært Havørne, hvilket nok skyldes, at møllerne står i kystnære områder,

“
Baggrunden for det store antal ørne er ikke mindst en meget stor bestand af kaniner specielt på øens sydlige del
”

hvor Havørn optræder mest hyppigt – fremfor at Kongeørne skulle være bedre til at undgå møllerne?!

Udbyttet af turen

Turen var en stor succes. Gennemgående fint vejr gjorde, at vi havde gode forhold til at finde ørnene.

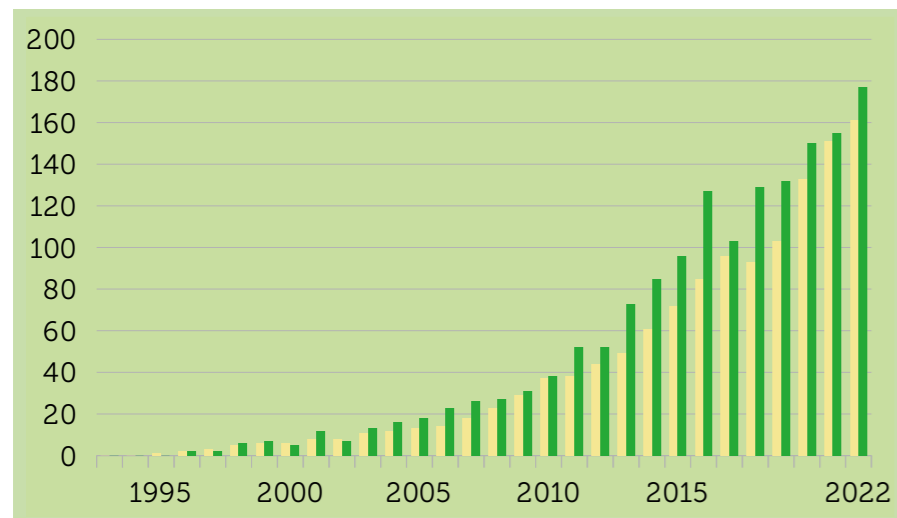
Samværet med Johan Månsson gav os gode muligheder for erfaringsudveksling i de dage, vi var på øen. Han var i gang med at inventere øens sydlige par, hvilket vi blev en del af. Således var vi med til at kortlægge øens niende par med to unger. Samlet set blev der set omkring 30 Kongeørne foruden cirka 40 Havørne, godt med Traner og Lærkefalk samt andre fine ting. Vi nåede også et besøg hos brødrene Måns og Mårten Hjernerquist, der i en lang årrække har arbejdet med Kongeørnen på Gotland og et besøg på fuglemaleren Lars Jonssons museum. Han bosatte sig på Gotland for mange år siden og på museet kan en fin samling af hans billeder ses. Konen står i receptionen og børnene arbejder i museets cafe. Endelig var der inden hjemrejse tid til et besøg i Visby, hvor det gamle middelaldercentrum bestemt er særpræget og et besøg værd.

Kongeørn på det militære skydetærrer Borris Hede, 22. januar 2022. Foto: Eskil J. Nielsen-Ferreira

HAVØRNEN | 2022

Fugleinfluenza ser ud til at have dræbt flere unger på rederne end normalt. Trods epidemien ser Havørnene ud til at have klaret året godt, og bestanden vokser stadig.

Antal besatte reder (lyse søjler) og flyvefærdige unger (mørke søjler) af Havørn registreret i Danmark 1993-2022.

Number of occupied nests (pale columns) and yearly totals of fledged White-tailed Eagles (dark columns) in Denmark 1993-2022.

AF KIM SKELMOSE, LEDER AF PROJEKT ØRN, OG OLE FRIIS LARSEN, ARTSCARETAKER FOR HAVØRN

På basis af indberetninger fra re-dekoordinatorerne ser det ud til, at der har været ynglepar af Havørne ved 161 reder i 2022. Ved de 161 besatte redeterritorier har 149 par lagt æg, og for 112 af parrene er det lykkedes at få 177 unger ud at flyve.

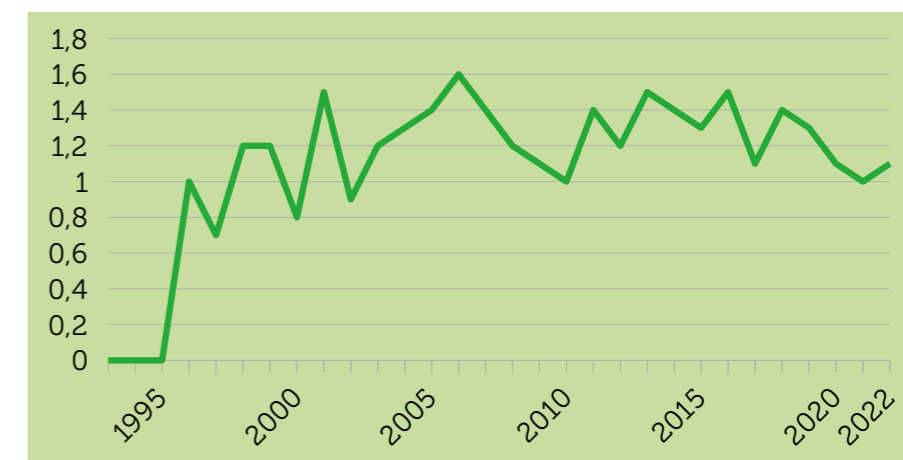
Der er en del meldinger om døde unger, som i nogle tilfælde er blevet bekræftet døde af fugleinfluenza, og det kan derfor tyde på, at årets yngleresultat for Havørnene er mere end normalt påvirket af fugleinfluenza. Til gengæld har der måske været færre unger, som er døde på grund af dårligt vejr eller af andre årsager. 37 par med mislykkede yngleforsøg er færre end i 2021, og det samlede resultat med 1,1 unge per besat rede er ikke lavere end i de seneste år, selv om

det er lavere end de 1,4-1,6, som vi oplevede for en snes år siden.

For 2022 kan vi konstatere, at antallet af par, der lægger æg og begynder at ruge stadig, ligger over gennemsnittet i en tæt tysk bestand med 92,5 procent af de danske par mod 88 procent af de tyske par i perioden 1991-2005.

Det indikerer, at der stadig er muligheder for tættere bestande i de områder af Danmark, hvor der allerede er et relativt højt antal ynglende Havørne og for ekspansion i de dele af landet, hvor Havørnene ikke er så talrige endnu. Blandt andet har vi i de seneste år set, at Havørne også er begyndt at yngle på små øer langt fra fastlandet som Hjelm og Hesselø. Desuden ser det ud til, at Havørnene for alvor er ved at etablere sig på Bornholm med nu to faste ynglepar og udsigter til, at et tredje par muligvis vil etablere sig på et tidspunkt.

Til gengæld har de danske Havørne i gennemsnit fået lidt færre

Det gennemsnitlige antal flyvefærdige unger per besat redelokalitet i Danmark 1993-2022.

The average number of fledged juveniles per occupied breeding location of White-tailed Eagle in Denmark 1993-2022.

unger ud at flyve i de seneste år, end vi tidligere har oplevet, og i forhold til gennemsnittet på 1,5 unger i den tætte tyske bestand. Det kan der være mange årsager til. I 2022 ser det ud til, at fugleinfluenza har været en betydelig faktor, som det

både fremgår af undersøgte døde unger og af observationer fra re-dekoordinatorerne. Derimod ser det ikke ud til, at vejrliget har påvirket så meget, som i tidligere år.

Fle re redekoordinatorer peger på menneskelige forstyrrelser,

YNGLESUCCESS OG PRODUKTIVITET FOR HAVØRN HALIAEETUS ALBICILLA

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Lokaliteter kun med fugle (F,FF)	1	1		2	1	1			1	2	1		1	1	2	4	2	1	1	6	5	2	2	1	1	2	7	9				
Fugle og redearbejde (BT)						1	1	1		1	1	1	1	1	2	4	5	2	2	7	6	5	9	3	11	8	5	13	6	10		
Yngleforsøg			1	2	3	4	5	5	8	7	10	11	12	13	16	19	24	35	36	37	43	56	63	82	84	85	98	110	136	128		
Redearbejde og yngleforsøg			1	2	3	5	6	6	8	8	11	12	13	14	18	23	29	37	38	44	49	61	72	85	95	93	103	123	142	138		
Unger per yngleforsøg			0	1	0,7	1,5	1,4	1	1,5	1	1,3	1,5	1,5	1,8	1,6	1,4	1,3	1,1	1,4	1,4	1,7	1,5	1,5	1,5	1,2	1,5	1,3	1,4	1	1,2		
Unger per besat lokalitet			0	1	0,7	1,2	1,2	0,8	1,5	0,9	1,2	1,3	1,4	1,6	1,4	1,2	1,1	1	1,4	1,2	1,5	1,4	1,3	1,5	1,1	1,4	1,3	1,2	1	1,1		
Reder med 0 unger			1		1			2		2	3	2	2	2	1	2	5	10	7	8	5	9	7	7	16	10	19	19	47	32	219	
Reder med 1 unge				2	2	2	3	1	4	3	2	2	3	2	5	7	9	12	7	10	11	14	19	25	31	33	32	32	43	43	359	359
Reder med 2 unger						2	2	2	4	2	4	7	6	6	9	10	8	13	22	15	19	27	32	45	35	40	45	58	44	51	508	1016
Reder med 3 unger										1	1		1	3	1		2		1	4	8	5	4	4	1	6	4	1	2	2	50	150
Unger i alt			0	2	2	6	7	5	12	7	13	16	18	23	26	27	31	38	54	52	73	83	95	127	104	131	134	151	136	151	1525	

Antallet af besatte ynglelokaliteter og reder med Havørne i Danmark. F og FF står for lokaliteter, hvor det blot er registreret en eller to ørne. BT står for besat territorium med ynglefugle, som ikke har indledt yngleforsøg. 0 betyder yngleforsøg, men ingen udflyjende unger. Bemærk, at tallene for alle år er konkrete observationer og således forskellige fra estimater i artiklens tekst.

Number of occupied territories and fledglings at White-tailed Eagles' nests in Denmark. F and FF stand for birds present in a territory without signs of mating. BT is an occupied territory by breeding pair, but no attempts to breed. 0 marks unsuccessful breeding without fledglings. Please note, that numbers refer to exact reportings and hence are not similar to estimates in the article.

kampe med andre ørne eller rov-fugle og prædation af rovdyr som Husmår samt redenedstyrninger som årsager til mislykkede yngleforsøg. Desuden ved vi fra blandt andet webkameraoptagelser, at kragefugle kan være stressende for ynglende Havørne og endda kan tage æg eller små unger.

Beregningerne for 2022 bygger på 154 indberetninger fra redekoordinatorene om 214 af de reder, vi har registreret i Projekt Ørn, siden Havørnene begyndte at yngle igen i Danmark midt i 1990'erne. Projekt Ørn er et af DOF/BirdLife Danmarks store frivilligprojekter med over hundrede redekoordinatorene, og i sådan et projekt vil der altid være nogle, som ikke får lavet indberetningerne, blandt andet på grund af sygdom, flytning eller jobskifte. Nogle af rederne er desuden i mel-

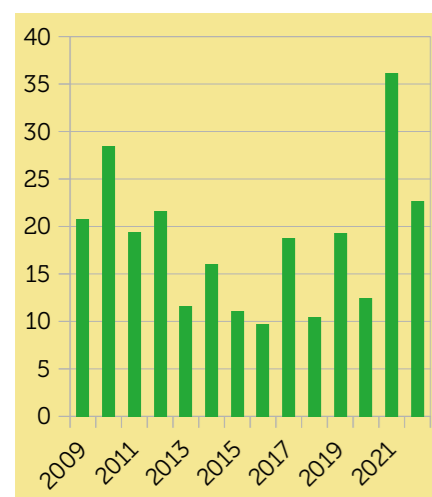
lemtiden opgivet som ynglelokaliteter eller helt forsvundet, så dem kan vi trække fra og på den måde nå frem til, at der er cirka 180 aktive havørnereder i landet. Dertil kommer et antal ynglepar, som Projekt Ørn ikke har fået kendskab til, eller vi har hørt om dem, men kan ikke få dem verificeret på grund af adgangsforbud eller lignende.

I de 154 indberetninger er der meldinger om 123 sikre ynglepar plus 10 reder, hvor der har været et par ørne ved reden, uden at de har vist tegn på yngleadfærd. I de 123 ynglepar er det mislykkedes for 28 par at opfostre unger på grund af fugleinfluenza eller af andre årsager. 42 par har hver fået en unge på vingerne, 51 par har haft succes med to unger, og i to reder har forældrefuglene klaret at få tre unger ud at flyve.

“

Der er en del meldinger om døde unger, som i nogle tilfælde er blevet bekræftet døde af fugleinfluenza

”

Antal reder med mislykkede yngleforsøg i procent af det samlede antal registrerede reder med rugende Havørne og/eller unger. Søjlerne viser, at fugleinfluenza har påvirket Havørnenes redeunger mindre i 2022, end dårligt vejr gjorde i foråret 2021.

Number of failed breedings in percent of the total number of nests with registered incubation and/or chicks. The column for 2022 shows, that bird flu in 2022 were less deadly for nestlings, than bad weather in 2021.

HAVØRNE I ANDRE LANDE

Holland: Bestanden er etableret senere end den danske, men formentlig på samme måde af Havørne fra nordtyske reder. I 2021 blev der registreret ynglepar ved 22 reder i Holland. 17 af parrene forsøgte at yngle, og der blev udklækket unger i 12 af rederne. Syv par fik hver en unge ud at flyve, og fire par fik hver to unger ud at flyve. Kilde: De Takkeling årgang 30/2022 nummer 1, Werkgroep Roofvogels Nederland.

Nordtyskland: I 2021 registrerede vores tyske kolleger i Projekt Seeadlerschutz i Schleswig-Holstein 129 reder besat med ynglepar af Havørne. Syv af rederne var nye fund. Ved 10 af rederne ynglende ørnene af forskellige grunde ikke, men på 119 af rederne begyndte ørnene at yngle. Slutresultatet blev, at 83 par havde ynglesucces og tilsammen fik 131 unger på vingerne. Langt de fleste af Havørnene i den del af Tyskland klumper sig sammen i det holstenske søområde, og der er stadig kun få ynglepar ud mod Vadehavet. Den tyske havørnegruppe kalder selv en rede med et ynglepar på vadehavssøen Sylt/Sild for årets mest opsigtsvækkende fund i 2021. Ligesom i Danmark døde et stort antal redeunger i foråret 2021 i en periode med dårligt vejr i april og maj. To unger blev undersøgt og konstateret døde af sult. Kilde: Grossvogelschutz im Wald, Jahresbericht 2021.

OBSERVATIONER PÅ LOKALITETERNE

Mange kommentarer i indberetningerne om Havørne i 2022 handler om døde unger og opgivet yngel. Der er i flere tilfælde dokumentation for fugleinfluenza. Derudover er der stadig forstyrrelser ved rederne, knas i lokalt samarbejde – samt glæde hensyn og forundring over robuste ynglepar.

Flere redekoordinatorene har kommentarer, som kunne tyde på, at en del redeunger er døde af fugleinfluenza i 2022, selv om der kun er sendt nogle få unger ind til undersøgelser, som har kunnet fastslå den dødsårsag. Her er nogle eksempler:

06. Gavnø, John Bang Jørgensen: "Efter samtaler med skytten og egne observationer, er der heller ingen udføjne unger i år fra Gavnø. Det gik galt midt i april, hvor de havde været i gang, og der med største sandsynlighed var unge/ unger i reden."

48. Vorsø, Jens Gregersen: "1 flyvefærdig unge. Der var to unger, men den ene døde af fugleinfluenza 5. juni"

51. Nysted, Lars Munk: "Trods voldsom fældningsaktivitet fra ny ejer i nordlige dele af skoven blev der ruget på samme rede som brugt de senere år. 10/4 fodres en unge i reden. Siden er der ikke set unger".

89. Roskilde Fjord Midt, Steen Højmark-Jensen: "Muligvis to æg klækket, dog aldrig set mere end en unge. Sørgeklagt nok døde ungen 30.04.2022, efter at den blev set hænge med hovedet på redekannten dagene forud, ligesom hunnen aggressivt jog hannen væk".

127. Egebjerggaard, Aksel Christensen/Lilly Sørensen: "24. maj blev begge unger fundet døde, liggende på hver sin side af rede-træet. Ungerne var da omkring 8 uger og havde en pæn vægt på henholdsvis 3,9 og 4,4 kg. Det var tydeligt, at den ene unge havde ligget der nogle dage længere end den anden. Ungerne blev sendt til undersøgelse og denne viste, at de begge var døde af fugleinfluenza".

143. Vålse Vesterskov, Leif H. Jacobsen: "17/4 lå hunnen højt i reden, så der må der have været unger. Herefter gik det planmæssigt til sidst i maj, hvor jeg så 1 unge i reden, men siden har jeg ikke set nogen aktivitet, så ungen må være gået til".

189. Vallø, Flemming Rasmussen: "I tidsrummet, hvor ungerne var ved at være flyvefærdige, blev en unge fundet død under reden. Ungen indsamlet og indsendt til undersøgelse af Lars Adler Krogh". I et af tilfældene med tidligt døde havørneunger eller opgivet yngleforsøg kom det til gengæld andre ørne til gode, at reden ligefrem blev forladt og et territorium måske opgivet:

197. Vilsbøl Plantage, Jens Jørgen Andersen: "Fuglene lå på reden lige indtil klækningstidspunktet, hvor reden blev forladt, og fuglene

ses ikke i området. Sidst i juni blev reden overtaget af Fiskeørn, som har produceret én unge i år".

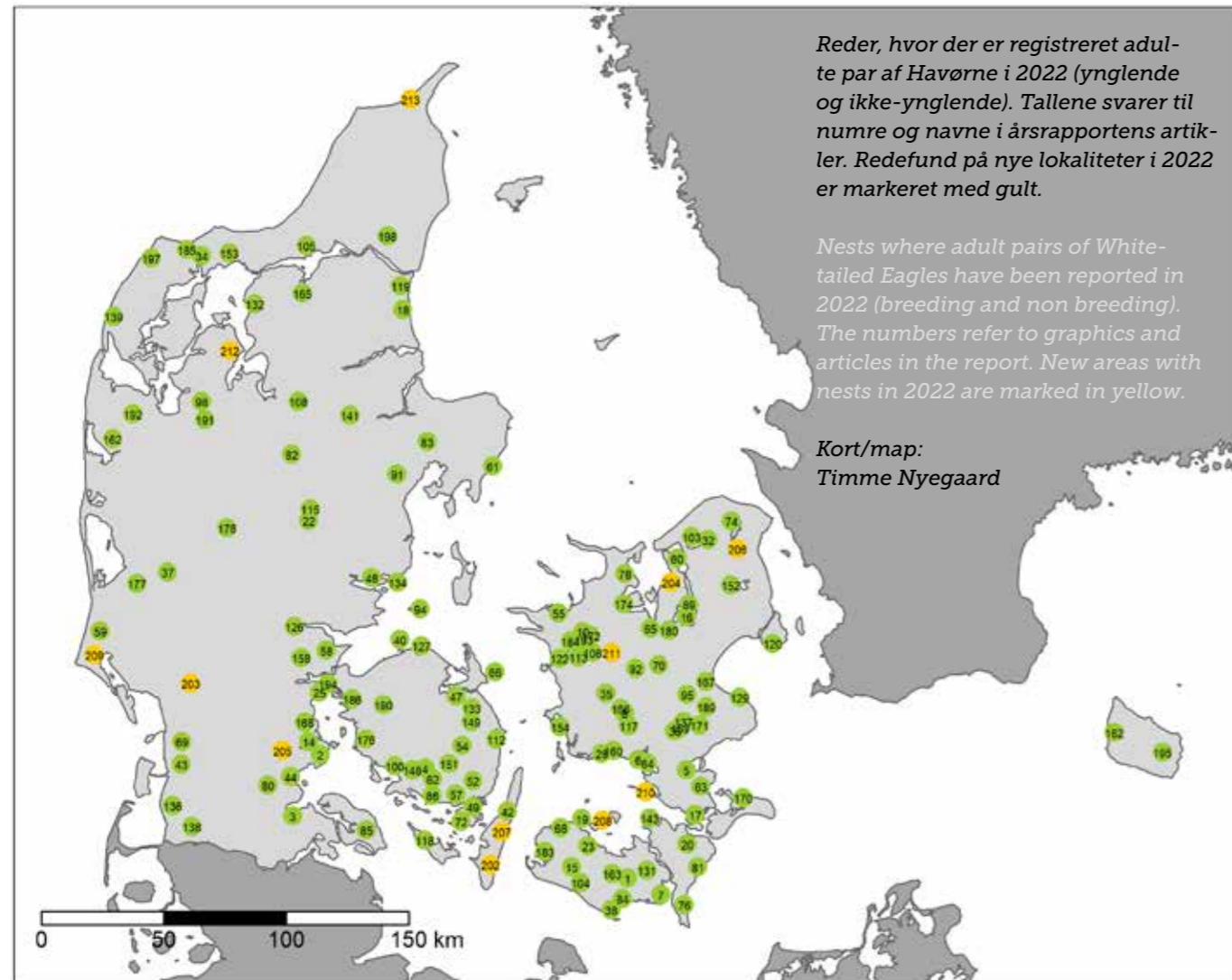
Død og udskiftning i par

Der er selvfølgelig også andre forhold, som har ført til mislykkede yngleforsøg. Nogle redekoordinatorene peger på død blandt ynglefuglene:

17. Stensby Skov, Jens Dithmarsen: "Formentlig hannen blev set på reden omkring den 1. marts 2022, hvor rugningen sædvanligvis skulle starte. Men jeg har ikke set andre fugle i og omkring reden, hvorfor jeg formoder, at hunnen, som var en ældre dame, muligt er gået til eller på anden måde forsvundet".

36. Hesede Skov, Bo Tureby: "Det blev ikke til nogen yngel - heller ikke i år. Det ser dog ud til, at hunnen er blevet skiftet ud siden sidste år. 20. januar sås den ringmærkede han i tæt selskab med en 4-5K fugl flyvende omkring i deres territorie i Holmegaard Mose, og i de efterfølgende måneder har der været forskel i dragterne på de observerede fugle i parret. Det så ud til, at de forsøgte sig med æglægning primo marts".

154. Korsør Klarskov, Jørgen Bech: "Det er anden gang en af de gamle fugle forsvinder i yngletiden! Først hunnen, hvorefter hannen stillede med en lidt yngre hun året efter.

I år forsvinder hannen, hunnen forsøger at oprette yngelen et stykke tid, inden det er slut. Medfører selvfølgelig en mistanke om at Havørnene efterstræbes”.

Redestyr

Det sker også, at reder styrter ned. I et af tilfældene i 2022 skete det for en rede, som var central i en strid om opførelse af vindmøller i et område, og det førte senere til diskussion om, at reden var forsvundet på urendelig vis, men redekoordinatoren skrev nøgternt i indberetningen:

67. Vennerslund Sønderkov, Leif H. Jacobsen: ”Blæste ned den lørdag, hvor vi havde generalforsamling i DOF Storstrøm”.

Forstyrrelser fra andre dyr

Flere har observeret forstyrrelser fra dyr og fugle, som kan have været så voldsomme, at et par Havørne har opgivet at yngle på en rede:

22. Salten Langsø, Bo Ryge Sørensen: ”Årsagen til dette skyldes en voldsom konflikt med en fremmed adult havørn. En konflikt som foregik i redelokaliteten og desværre også i reden, hvorved kuldet (det/de lagte æg) gik tabt. Formentlig trampet i stykker under kampen med den fremmede ørn”.

42. Tranekær, Claus Dalskov: ”Alt som det plejer i begyndelsen af ynglesæsonen. Første æg sidst i feb. og hunnen står ’højt’ omkring

en uge ind i april. 27. april ser jeg mindst én unge og får 15. maj besked fra bekendt, at han har set to unger. 22. maj ses hunørnen sidde cirka fem meter fra reden, men jeg kan intet liv se i reden. Samme oplevelse 24. maj. 28. maj ingen voksne ørne ved reden, hvorfor jeg kontakter lodsejer Chr. Ahlefeldt. Vi enes om en drone-eftersyn af reden. 02. juni besøges redestedet med Anker Sørensen, jagtansvarlig på Tranekær Gods, samt en dronekyndig fra godskontoret. Billederne afslører, at der ingen unger eller ungerester findes i reden. Vi går derfor ud fra, at der er tale om prædation af ungerne. Husmår er nok det mest sandsynlige, da der tæt op ad redetræet vokser en Bøg med grene næsten fra jorden”,

Havørn ved Flyndersø ud for et af fotograf Keld Kristensens foretrukne steder, hvor han ser Havørne året rundt. ’Jægerhytten er et godt sted at se Havørnen, og samtidig er der mulighed for at nyde sin medbragte kaffe med videre, da der er bænke at sidde på’, fortæller han. Foto: Keld Christensen

138. Gallehus, Olav Petersen: ”Rugning startede meget usikkert og kan være startet op til en uge senere; det var som om de ikke kunne beslutte om de ville gå i gang. Da der så en dag var tre ørne i reden i et voldsomt skænderi, løb det hele ud i sandet”.

171 Hundemose Skov, Bo Tureby: ”Det så lovende ud med mulig rugning sidst i februar, men ved besøg senere i marts og april var reden tom. Duehøg på rede cirka 100 meter fra ørnereden kan være en mulig forklaring på manglende yngel”.

Nogle gange ender det imidlertid også med at gå godt for et par ørne, selv om de har været i kamp om territoriet eller på anden måde er blevet generet af andre dyr i området:

159. Gisselfeld, Flemming Rasmussen: ”Ørnaparret havde en del kampe med Bregentvedparret nr. 137 som har rede kun tre km derfra. Bregentvedpar har sat sig på alle fire store søer i området og er ikke meget for at Gisselfeldpar fouragerer i dem. Underligt hvordan Gisselfeldpar formår at skaffe mad. Iflg. skytten og godsforvalteren på Gisselfeld sloges parrerne også en del i 2021 sæsonen, især i vinterperioden og kort før ynglesæson. Heldigvis har begge par fået to unger på vingerne alligevel i både 21 og 22”.

For mange mennesker og robuste fugle

Også i 2022 har der været forstyrrelser ved rederne, som i nogle tilfælde kan have fået ynglepar til at opgive:

“
Duehøg på rede cirka 100 meter fra ørnereden kan være en mulig forklaring på manglende yngel
”

86. Nakkebølle, Lilly I. Sørensen:

"De rugede tiden ud, men der er ikke set unger.

Der har været en del forstyrrelser ved reden. Blandt andet træfældning i området. Og beskydning af skarver".

198. Langholt Skov, Jan Tøttrup

Nielsen: "Sandsynligvis opgivet på grund af heftig skovning lige ved reden og i store dele af skoven i marts".

180. Borrevejle, Sten Asbirk:

"10. april: ørnereden tilset uden at se Havørne. Der var mange, der havde hørt om reden og besøgte stedet for at se og fotografere ørnene.

Godset ønskede derfor at sætte skilte op om at vise hensyn til ørnene

ved, at besøgende ikke standsede op, men gik roligt forbi redebevoksningen. Skiltene blev sat op, men havde desværre ingen virkning, idet mange standsede op og fotograferede ved reden med telelinser".

Til gengæld er der også eksempler på ret voldsomme forstyrrelser, som ikke har set ud til at skræmme ørne væk fra rederne – og viser, at der formentlig er stor individuel forskel på, hvad Havørne kan tilpasse sig, eller ikke vil finde sig i:

91. Egå Engsø, Bjarne Golles: "Den nye redes placering indicerer, at parret er meget robust over for støj og færdsel omkring de tre ejendomme".

151. Fjellebro Syd, Ole Larsen: "For første gang skulle ørnene opleve

Heartland-Festivalen på Egeskov Slot. Den foregik op til Pinse først i juni, og der blev især to af aftener spillet meget højt meget sent. Men de voksne ørne fortsatte uanfægtet med at fodre og ungen så ikke ud til at lade sig påvirke. Måske kunne den lide musikken?".

212. Stouby, Brian Jakobsen: "På trods af tre skydetårne i umiddelbar nærhed, og selv om de blev flittigt brugt under bukkejagten, var der ingen tegn på forstyrrelse. Ifølge en lokal har der også været aktivitet i selve skovbunden i vinter. Man har savet brænde med motorsav".

Fint samarbejde og mangel på samme

Det fremgår af indberetningerne, at arbejdsforholdene for redekoordinatorene kan være meget forskellige. Nogle taler fint med lodsejere, som også selv er nysgerrige og med til at passe på ørnene, mens andre har det svært med hinanden. Nogle redekoordinatorene kan ikke skaffe alle oplysninger til indberetningerne – men det er heller ikke noget krav. Projekt Ørn er glad for de oplysninger, som er mulige at give:

55. Saltbækvig, Per Huniche Jensen og Uffe Seneca: "alle oplysninger fås fra fodermesteren (Jens), da området er totalt lukket for offentligheden".

65. Tempelkrog, Søren Grøntved Christiansen: "Rede er anbragt, så det næsten er umuligt at se unger. Sammen med Sten Asbirk så jeg et kort glimt af en unge. gødningsprøjt og føderester under reden".

84. Keldskov, Lars Munk: "Ørne set flyve til og fra redeområdet gennem hele sæsonen, men ingen unger set. Det er ikke muligt at se ind på selve reden fra afstand, så jeg har ingen unger set, men højst sandsynligt at der har været mindst en unge".

168. Hejls Nor, Helle Regitze Boesen: "Ejeren af skoven har deltaget aktivt i overvågningen af reden og har med stor fornøjelse rapporteret til mig".

190. Erholm II, Davis Damgaard Dysager: "Jeg blev koordinater på reden midt i sæsonen hvorfor jeg ikke kender dato for indledt rugning og klækning (...) Da jeg ikke har været helt henne ved træet kender jeg ikke omkredsen, og højden er mit bedste bud".

Faglige observationer

Kun få redekoordinatorene har skrevet om forskellige direkte faglige observationer af deres ørne. En skrev om en meget gammel ørn i sit par og førte os på sporet af verdens formentlig ældste kendte Havørn. Den er omtalt et andet sted i årsrapporten. Her er et eksempel på en faglig indberetning:

59. Filsø, Karin Gustausen: "Filsø-ungen var ikke meget for at forlade reden. Forældreparret gjorde de ihærdigste anstrengelser for at få den ud at flyve. En af dem sad ofte i toppen af redetræet og kiggede ned i reden, medens den anden kom flyvende forbi træet med højlydt skrig og en halvt spist fisk, for at lokke ungen ud af reden. Den var 90 dage gammel, inden den tog springet og fløj ud i den store verden".

Ynglesucces efter giftdrab

Til sidst en rigtig god nyhed. Giftdrabet på en havørnefamilie på Tåsinge i 2020 er endnu ikke opklaret, og der har været en tv-serie om forbrydelsen, men territoriet er besat igen af et nyt par:

49. Hestehaveskoven, Poul V. Rasmussen: "Efter giftdrab af ørnepar 2020, indfinder et yngre par sig i '21. Ingen ynglesucces dette år. Vinter 21-22 udbygger de rede og har succes med to udflyjende unger 2022".

Den 37 år gamle havørn er helt sikkert Danmarks ældste og har i 2022 opfostret en unge sammen med sin 24-årige mage. Foto: Leif Keller

ØRN PÅ 37 ÅR VILD REKORD

Hunnen i par ved Haderslev har ringe fra 1985. Den er måske verdens ældste nulevende Havørn.

AF OLE FRIIS LARSEN

Redeadministrator Helle Regitze Boesen skrev i sin indberetning for 2022 om et par Havørne ved Haderslev, at fotograf Leif Keller havde billeder, som viste, at hunnen i parret var meget gammel, og det holdt stik. Billederne viste tyske farveringe uden koder, men med farver, der passede på 1985. En henvendelse til vores kolleger i det nordtyske havørneprojekt bekræftede, at ørnen var en af de kun fire havørneunger, som blev ringmærket i Schleswig-Holstein i 1985.

"Jeg har aldrig før hørt om en så gammel havørn", skrev lederen af det nordtyske ørneprojekt, Bernd Struwe-Juhl, i en mail, og siden nyheden kom ud i sommeren 2022 har ingen andre lande meldt om nogen ældre Havørn. Den da 37 år gamle hun har siden 2005 været i par med en anden tysk ørn, som ifølge oplysninger fra Ringmærk-

ningscentralen ved Statens Naturhistoriske Museum i København er mærket i Nordtyskland som redeunge i 1998. Da parret etablerede sig ved Haderslev i 2005 var den gamle hun allerede 20 år og havde formentlig da været i par med en anden han et andet sted.

På reden ved Haderslev har hunnen siden det første år med ynglesucces i 2006 været med til at opfostre 23 unger. En af ungerne var forsynet med GPS-sender som 'Frode' i det danske Projekt GPS-ørn, men senderen er i efteråret 2022 fundet under omstændigheder, som tyder på, at ørnen har gnavet båndet til senderen over og dermed tabt den.

Erfaringer med ringmærkede Havørne har vist, at kun få når en alder på 35 år. I Projekt Ørn opfordrer vi til at melde alle aflæsninger af farveringe til den danske Ringmærkningscentral, for eksempel på www.fuglering.dk. Det er vigtigt for vores viden om ørnene.

UNG HAVØRN LUFTIGT MÅLTID

To observatører fra Gedser Fuglestation så 6. december 2022 en yngre Havørn kredse i luften et stykke ude over havet ved Gedser Rev, mens den åd af et større bytte, som den holdt i klørerne. Det er velkendt, at blandt andet falke kan æde af et bytte, mens de flyver, men er det også almindeligt for Havørne? Havørnen over Gedser Rev flåede flere gange stykker af sit bytte, før den slap resterne og lod det, der lignede skroget af en fugl, falde i vandet. Derefter fløj den videre ud over havet. Det hele foregik så langt ude, at det var svært at fotodokumentere, selv om det var let at observere i kikkert og teleskop. Observatørerne blev opmærksomme på ørnen, da et stort antal rastende Sorttænder lettede og flygtede fra området, hvor den cirklede rundt og fortærede sit bytte. Foto: Kristina Winther Pedersen

RINGMÆRKNING UNIKT INDBLIK FOR BØRN

Medlemmer af Ørneklubben fik lov at overvære, hvordan der blev sat farveringe på ungerne fra ØrneTV-reden i Fugleværnsfondens reservat.

AF JOSEFINE BUUS JACOBSEN

Ørneklubbens indbakke bliver på bare få dage fyldt med tilmeldinger fra håbefulde børn, som ønsker at overvære årets ringmærkning af ØrneTV's havørneunger med Kim Skelmose i 2022. Og det er sådan set ikke mærkeligt, for hvem vil ikke gerne se den majestætiske rovfugl helt tæt på?

Ringmærkningen af danske Havørne er sjældent tilgængelige for offentligheden og finder kun sted i begyndelsen af sommeren, når ørneungerne endnu ikke har lært at flyve. Desuden kræver ringmærkningen en særlig indsats. Ringmærkeren skal have en licens, og så

skal der en lift til, så ørneungerne kan fragtes forsigtigt ned fra deres rede. Selve ringmærkningsseancen foregår i ro og med få tilskuere af hensyn ørneungerne. Det er derfor også helt ekstraordinært, at Ørneklubben bliver inviteret med.

Der er en sitrende spænding i luften, da de få heldige børn fra Ørneklubben møder op på parkeringspladsen ved Saksfjed-Hyllekrog på Lolland, hvor havørnene har deres rede i Fugleværnsfondens reservat. Her er fondens opsynsmand Rasmus Romme en vigtig medarbejder på ØrneTV og samtidig med til at passe på, at ingen trænger ind i området ved reden og forstyrrer Havørnene.

Kim Skelmose, projektleder af Projekt Ørn i DOF/BirdLife Danmark, byder velkommen, og det er tydeligt, at de færreste af børnene ved, hvad de skal forvente. Efter at lokationen for ørnene er nået, ser børnene i stilhed til med store øjne, mens Kim Skelmose hejses op i en lift og begynder at hente ørnene ned fra deres kolossale rede i et højt træ.

Kim Skelmose viser, hvordan man måler Havørnens vægt, længde og vingspænd. Derefter får ørnene sat en ring på benene, så de kan aflæses af folk, der tager billeder eller ser dem i kikkert eller teleskop. Imens kan man se og høre ørneungernes forældre kalde fra luften.

Børnene spørger ivrigt om alt, hvad der sker, og Kim fortæller dem om Havørnene og ringmærkningen, som foregår under Ringmærkningscentralen ved Statens Naturhistoriske Museum i København. Børnene lærer om ørnenes levevis, hvad de spiser, og hvordan de bygger rede.

Efter ringmærkningen får børnene mulighed for at røre ved havørneungerne og få et par billeder med dem. Her er stoltheden og glæden til at føle på. Begejstringen for ringmærkningen bliver heller ikke mindre, da børnene møder deres forældre igen og skal fortælle dem om begivenheden.

Børnene fra Ørneklubben har fået sig en unik oplevelse, som de formentligt sent vil glemme, og så har de bogstavelig talt lært vaskeægte hands on, hvad det vil sige at være en Havørn.

Kender du nogle mellem 6 og 12 år, som er vilde med fugle og natur, så læs mere om medlemskabet af Ørneklubben på: www.ørneklubben.dk.

Ørneklubben møder en ørn, og Kim Skelmose fortæller. Foto side 30 og 31: Josefine Buus Jacobsen

TEMA KAN GPS-ØRNE AFSLØRE UKENDTE OVERNATNINGSPLADSER?

AF NINA YASMIN ALI, DANIEL PALM ESKILDSEN, ANDERS P. TØTTRUP, JONAS COLLING LARSEN & KIM SKELMOSE

Formålet med denne artikel er at kortlægge ukendte større (eller mindre) overnatningspladser for Havørne i Danmark ud fra det indsamlede data fra GPS-mærkede Havørne. Desuden kan artiklen fungere som inspiration for landets 'ørnetællere'. Sidst i artiklen findes en gennemgang af højdepunkterne fra GPS-projektet 2022.

Kan GPS-havørne afsløre ukendte overnatningspladser?

I dagtimerne opholder Havørne sig mest i nærheden af vandområder, men arten overnatter ofte længere indlands, højt i træer. Især i vinterhalvåret opholder Havørnene sig ofte sammen, af og til i deciderede flokke, og på vinterens overnatningspladser kan man opleve de største forsamlinger af Havørne.

For få år siden blev det kendt, at Havørne i vinterhalvåret finder sammen på fælles overnatningspladser med op mod 100 individer samlet, herunder i Tingdal Plantage, hvor mange har nydt synet i de tidlige morgentimer. Dette fænomen er tidligere kendt fra andre større rovfugle, som glenter og kærhøge, men at Havørnen skulle gøre det, var nyt for Danmark.

Det er imidlertid ikke kun i Tingdal Plantage, at man kan forvente høje antal af overnat-

tende Havørne, da arten, som bekendt, forekommer i store dele af landet i vinterhalvåret. Også de GPS-mærkede Havørne har benyttet overnatningspladsen ved Tingdal Plantage, og det har givet anledning til spekulationer i, om de GPS-mærkede Havørne kan afsløre hidtil ukendte eller underregistrerede overnatningspladser for arten.

Måske befinder læseren sig nær en af lokaliteterne i følgende gennemgang og kan ved lejlighed foretage en morgentælling af området overnattende Havørne.

Når vi opfordrer til at opspøge nye eller ukendte overnatningspladser for Havørne, er det selvfølgelig, fordi vi ønsker at få det bedst mulige billede af artens forekomst i Danmark. Indtastninger af større antal af Havørne i DOFbasen kan endda få direkte betydning for udpegning af beskyttede områder for arten, da myndighederne i høj grad benytter sig af DOF/BirdLife Danmarks data til for eksempel udpegning af EF-Fuglebeskyttelsesområder under Natura2000.

For at registrere ørnene på en overnatningsplads, skal man helst være ude inden solopgang, men måske kan en aftentur til en af de nævnte lokaliteter også give et godt indtryk. Husk at færdes med forsigtighed og med god afstand til eventuelle ørne, så de ikke forstyrres. Typisk er det bedst at placere sig geografisk mellem overnatningspladsen og ørnenes formodede fourageringsområde, da de ofte vil flyve forbi der i de tidlige mor-

gentimer. Husk at indtaste eventuelle observationer i denne forbindelse i DOFbasen og orienter også gerne projektledelsen via mail.

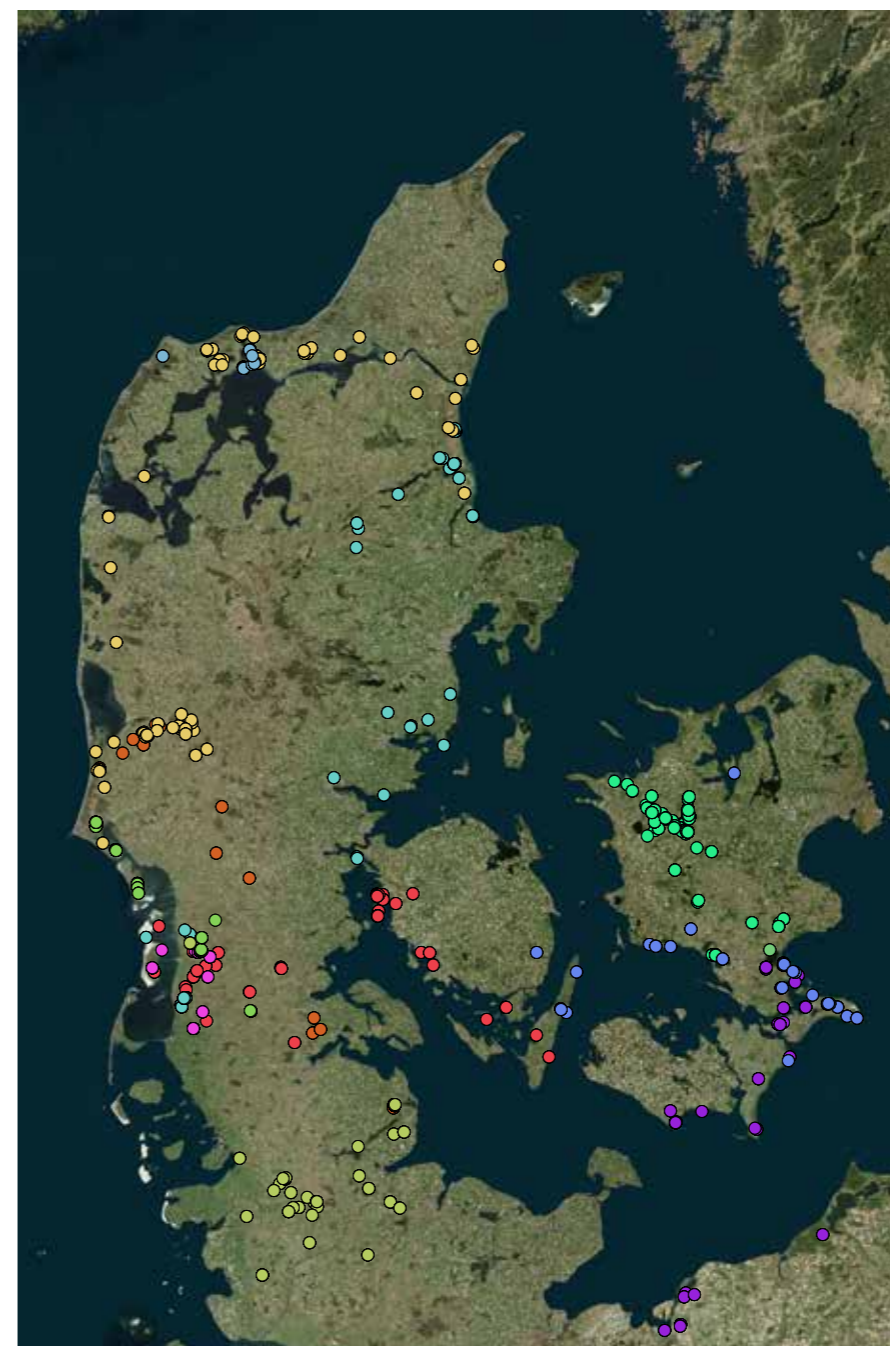
Fremgangsmåde

Vi har taget udgangspunkt i lokaliteter, der rummer koncentrationer af GPS-positioner fra ørne mellem klokken 23 og 03 i perioden november-februar (vinter) 2017-2022. Det være sig flere positioner fra samme individ såvel som fra flere forskellige individer. Disse lokaliteter har vi holdt op imod indtastninger af rastende Havørne i DOFbasen i et forsøg på at afdække, om der kan være en ny eller forholdsvis ukendt overnatningsplads.

Ikke alle de mærkede ørnes sendere har været indstillet til at foretage natpositioner. I figur 1 ses overnatningspositioner fra ovenstående periode fra i alt 13 GPS-mærkede individer. I flere tilfælde kunne vi konstatere koncentrationer af overnattende GPS-Havørne, som ikke modsvarede af tilsvarende høje tal af rastende Havørne på lokaliteten i DOFbasen. Det kan altså være, fordi en eventuel fælles overnatningsplads er overset, men det kan også blot skyldes, at en enkelt eller få GPS-Havørne har haft forkærlighed for området, uden at der nødvendigvis overnatter mange andre Havørne samme sted.

Se de mærkede ørnes bevægelser på www.dof.dk/gps-oerne. Læseren er desuden velkommen til at kontakte projektledelsen, hvis

FIGUR 1 HER HAR GPS-ØRNE SOVET

Positioner fra 13 GPS-mærkede Havørne, farvet efter individ, i perioden 2017-2022 i tidsrummet klokken 23-03 (nat). De steder på kortet, hvor der er flest positioner fra flest forskellige individer, antager vi at chancen for at finde en fælles overnatningsplads er størst. Bornholm er ikke inkluderet i kortet, da ingen GPS-mærkede Havørne endnu har besøgt øen.

man har nærmere spørgsmål til udvalgte områder (dpe@dof.dk)

Gennemgang af relevante lokaliteter

Nedenfor har vi gennemgået og fremhævet udvalgte sandsynlige

overnatningspladser for Havørne fordelt på lokalafdeling baseret på GPS-data. Ikke alle lokalafdelinger har overnattende GPS-Havørne i nævneværdige koncentrationer, og alle lokalafdelinger er derfor ikke medtaget. Der kan selvfølgelig

stadig være fælles overnatningspladser i din lokalafdeling, så hold endelig øje derude!

DOF

Nordjylland/Nordvestjylland

Området omkring Vejlerne er kendt for at huse mange Havørne. Vi har identificeret følgende områder, som muligvis kan fungere som fælles overnatningsplads nær Vejlerne:

- Skovparcel på DOFbasen-lokaliteten Vust Holme mellem Kærup Holme og Thorup Holme.
- Skovparcel på DOFbasen-lokaliteten Vust Holme cirka 1,5 km øst for Kraptårnet.
- Centralt i plantagen mellem Bygholmdæmningen og Øsløs. Fem individer på overnatningsplads er tidligere registreret på lokaliteten Skårup, Hannæs.
- Centralt i Østerild Klitplantage.
- Centralt i Hjardemål Klitplantage.

Andre lokaliteter:

- Skovområde Vester Lovnær, nord for Mariager Fjord ved Visborg. Dette er en kendt lokalitet ifølge DOFbasen, hvor der er registreret op mod seks individer trækkende til/fra overnatningsplads.
- Tofte Skov ved Lille Vildmose. Her er i DOFbasen registreret op mod 11 rastende Havørne.

DOF Vestjylland

Her er der allerede kendte overnatningspladser: Bordrup Klitplantage ved Ho Bugt, hvor GPS-ørnen 'Tove' fra Vilsted Sø har overnattet. På Fanø er der i vinteren 2020/2021 talt 40-50 Havørne til kollektiv overnatning.

- Skovparcel på DOFbasen-lokaliteten Gjeller Odde Sommerhuse nordvest for Hornsø.
- Skovområde centralt/vestligt på Borris Hede lige nord for Omme Å. På lokaliteten Borris Hede er der noteret op til seks rastende Havørne, men måske kan flere overnatte her.
- Lønborggård og Lønborg plantage sydvest for Tarm. Her er ganske få

GPS-Havørnen 'Aage' fra Filsø på jagt i området. "Den slog ned et halvt hundrede meter fra Langodde-tårnet ved Filsø, men fik ikke noget", fortæller fotograf Leif Keller, som også har taget billedet af den gamle Havørn på side 29. Oplevelsen med 'Aage' gik så hurtigt, at GPS-senderen på ryggen først blev opdaget på billedet hjemme ved computeren. Foto: Leif Keller

observationer af Havørne i DOF-basen, men de er flittigt benyttet af de GPS-mærkede Havørne. Måske bruges plantagerne som overnatningsplads af de fugle, som fouragerer ved Skjern Enge.

DOF Sydvestjylland

Lokalafdelingen huser mange ørne omkring Ringkøbing Fjord, Skjern Enge og Borris Hede. GPS-Havørnene indikerer, at følgende lokaliteter måske bruges som overnatningsplads for de nævnte lokaliteters Havørne:

- Centralt i Nyminddegab Plantage har flere individer overnattet gentagne gange gennem tiden. Det er primært lige nord for Houstrup Strandvej. Til trods for dette er der ganske få observationer af havørne fra lokaliteten.
- Centralt i den nordlige del af Bordrup Klitplantage har flere individer overnattet gentagne

gange. De flyver antageligt mod SV for at fouragere ved Ho Bugt.

- I den nordlige del af Fanø Klitplantage øst for Postvejen. I Fanø Klitplantage er der tidligere registreret op til 16 Havørne.

DOF Sønderjylland

I Sønderjylland er især Tingdal Plantage kendt for sine mange overnattende Havørne. De GPS-mærkede Havørne giver dog fingerpeg om, at følgende andre lokaliteter kan udgøre fælles overnatningspladser, hvorfra ørnene flyver mod især Vadehavet:

- Birkelev Plantage. Her har mindst fem GPS-mærkede Havørne overnattet flere gange. Til trods for dette er der i DOFbasen registreret ganske få Havørne på lokaliteten.
- Lokaliteten Kalby Skov & Plantage og Skærbæk Plantage. Her er tidligere registreret op mod

fem Havørne, men ingen større overnatningsforekomster.

- Skovparcel lige nordvest for Mjolden, der i DOFbasen er delt op i to lokaliteter: Mjolden og Ottersbøl. Her har mindst en GPS-Havørn overnattet meget.
- Kogsbøl Skov vest for Kogsbøl Mose. Her har adskillige GPS-ørne overnattet. Der er registreret op til seks overnattende Havørne i DOFbasen.
- Centralt på Lådbjerg Hede, Rømø, nord for Småfolksvej. Her har et GPS-mærket individ overnattet flere gange, men der er ikke registreret mere end tre rastende Havørne på lokaliteten i DOFbasen.

DOF Fyn

I DOF Fyn er der primært sporadiske overnatninger af enkelte GPS-mærkede individer ('Frode' og 'August'). Nogle af 'Frodes' fore-

trukne overnatningssteder fremstår dog tydeligt, og der er en vis sandsynlighed for, at han ikke har overnattet alene. Disse er:

- Skovparcel på det nordlige Bågø, lige nord for Bågø Camping ved Prinsehøjsvej. Her er kun få registreringer af Havørne og umiddelbart ingen fra den pågældende skovparcel.
- Vornæs Skov, Tåsinge. Kun få indtastninger i DOFbasen af primært enkelte individer fra denne lokalitet.
- Åsø Skov ved Tranekær, Lange-land. Næsten ingen registreringer af Havørne herfra.
- Wedellsborg, Kongeskov og Wedellsborg Storskov.

DOF Vestsjælland

Det er især et GPS-mærket individ, 'Gunhild', der har huseret på Vestsjælland blandt de mærkede ørne. Dennes overnatningspladser har skiftet meget igennem tiden. Vi vil dog især fremhæve følgende lokaliteter, som potentielle overnatningspladser for flere Havørne:

- Sandlyng Skov nordøst for Dianalund.
- Lokaliteten Dammen, sydøst for Skarresø og øst for Hørdal Plantage.
- Skovparcel mellem Kalundborg Flyveplads og Saltbæk Vig. Området ligger længst mod nordvest på lokaliteten Kaldred, hvor der tilsyneladende aldrig er registreret rastende Havørne i DOFbasen. Måske kan skoven alligevel udgøre en mindre overnatningsplads for de Havørne, der er ved Saltbæk Vig om dagen.

DOF Storstrøm

Det er velkendt med større forekomster af Havørne i denne lokalafdeling. Især områderne Præstø Fjord, Feddet, Enø, Gavnø, Nyord med flere er gode lokaliteter, hvis man vil se mange Havørne. Vi vil fremhæve disse lokaliteter som potentielt underregistrerede overnatningspladser:

“

Vi har taget udgangspunkt i lokaliteter, der rummer koncentrationer af GPS-positioner fra ørne mellem klokken 23 og 03 i perioden november-februar (vinter) 2017-2022

”

- Sofielyst, et skovområde i Gavnø sydlig ende. Lokaliteten er ikke helt ukendt, idet der er registreret op til 14 Havørne.
- Basnæs Skov/Basnæs Plantage ved Svenstrup. I skovens sydlige ende har to GPS-mærkede individer overnattet.
- Ridefoged Lukke på Møn. Her har en GPS-mærket Havørn overnattet adskillige gange, mens der maksimalt er registreret to rastende Havørne i vinterperioden.
- Tærø, nord for Bogø.
- Korselitse Østerskov øst for Moseby på Falster.

Status fra 2022 i GPS-projektet

Siden 2017 har Dansk Ornitologisk Forening og Statens Naturhistoriske Museum fulgt Havørne med GPS-teknologi for at blive klogere på de danske Havørnes bevægelser. Den viden, som indsamles, skal i sidste ende komme de store rovfugle til gode gennem en bedre beskyttelse og forvaltning.

Projektets første GPS-mærkede Havørn, 'Gunhild', som i 2017 blev mærket ved Even Sø nær Præstø, har for andet år i træk forsøgt at yngle nær Lammefjorden. De lokale redekoordinatører har igen i 2022 holdt øje med reden og har også i 2022 observeret yngleadfærd, men forsøget bar atter en gang desværre ikke frugt. Det er ikke unormalt i de første par år

som yngleforsøgende Havørne, at ynglen mislykkes, men vi håber på at det lykkes i 2023. Når det lykkes, så vil GPS-teknologien give os et hidtil uset detaljeret indblik i ynglende ørnes bevægelser.

I 2022 er endnu tre nye havørneunger blevet udstyret med sendere: et søskendepar fra Vilsted Sø ved Limfjorden, som har fået navnene 'Lisbeth' og 'Mikkel' og en enlig unge fra Filsø, som har fået navnet 'Aage', efter Aage V. Jensen Naturfond, som ejer naturreservatet, hvor ungen er klækket. 'Lisbeth' har i slutningen af 2022 opholdt sig ved Skjern Enge og Ringkøbing Fjord, som begge er kendte havørnelokaliteter. Broderen 'Mikkel' var lidt senere til at udforske landskabet og var i december at finde ved Vejlerne nord for Limfjorden, hvor den sandsynligvis nød godt af det store fødeudbud i området. Alt tydede i december på at 'Aage' ville tilbringe vinteren ved Saltvandssøen i Vadehavet nær den dansk/tyiske grænse.

Det er velkendt, at det er risikofyldt at være Havørn, som skal lære at stå på egne ben. I april 2022 mistede vi desværre 'Svend'. Han blev i foråret fundet død i det tyske vadehav efter en uge med manglende signal. Obduktionsrapporten og de sidste positioner fra 'Svend' indikerer, at han med al sandsynlighed er død ved kollision med en vindmølle.

Foto: Harry Antonisen

SORT SOL MED HAVØRNE

Vadehavet ser ud til at være et attraktivt opholdssted for mange unge Havørne, og det har skabt en usædvanlig stor kollektiv overnatningsplads i Sønderjylland.

AF PREBEN JENSEN,
LOKALKOORDINATOR
I PROJEKT ØRN

Indberetninger om næsten 100 ørne i løbet af et par timer nær Tingdal Plantage i Sønderjylland 15.11.2021 er helt vilde tal. Det store antal ørne begyndte allerede i 2020, da Harry Antonisen så op til 48 ørne, som fløj fra overnatningspladserne i blandt andet Tingdal og Kogsbøl plantager mod sydvest ud over Vadehavet. Hvordan vil en så stor bestand af ørne påvirke den øvrige fauna i og omkring Vadehavet?

Hvad lever alle de ørne af? Er det 'bare' Vadehavets normale spisekort, eller har der været ekstraordinære ting, som påvirkede antallet. Før 2020 så vi også et større antal Havørne overnatte på Fanø og spise af flere døde sæler på vaderne. Er det noget tilsvarende eller måske ekstraordinære mange døde/syge gæs og ænder på grund af fugleinfluenza? Umiddelbart ser det ikke ud til, at november/december 2022 helt kan følge

med i antal ørne, idet overnatningerne er på under det halve.

Der er ingen tvivl om, at Vadehavet er et fantastisk spisekammer for de unge ørne, og da de alligevel skal bruge tre-fire år på at blive kønsmodne, kan de ligeså godt benytte sig af det store udbud af føde. Den store ynglesucces, som Havørnen har haft i Danmark og Nordtyskland i de seneste år har skabt en stor mængde unge ørne, som søger hen, hvor det er lettest at finde noget at spise.

Hvor vil de søge hen?

Men kan alle disse ørne så finde et sted at yngle, når de bliver kønsmodne? Vi kan nok pege på flere steder i Sønderjylland, hvor der kan være yderligere nogle ynglepar, men ikke i den størrelsesorden. Det er selvfølgelig også unge ørne fra et meget større område, som er samlet ved Vadehavet, og de vil som ynglemodne fugle sprede sig til store dele af Danmark og Nordtyskland, men her er der også unge ørne på vej, for det er ikke

alle unge Havørne, som samles ved Vadehavet.

Den store mængde af unge ørne påvirker i første omgang direkte de etablerede ynglepar, som var i det område, hvor ørnene har deres sove- og hvilepladser. Her tænkes på Tingdal Plantage og Kogsbøl Mose, og meget tyder på, at yngleforsøget i 2021 i Kogsbøl mislykkedes på grund af mange unge ørne i skoven omkring reden, hvor de to adulte/voksne ørne ikke kunne opretholde ro og fred i deres revir, samtidig med at der skulle ruges og hentes mad. I 2022 lykkedes det dog for parret at få to unger på vingerne, mens der ikke er nogle sikre oplysninger om yngel i Tingdal Plantage.

Vil denne påvirkning så betyde, at de etablerede par eller nye par trækker længere ind i landet for at yngle? Kan det tænkes at nye par stiller mindre krav til ro og fred? Og hvor langt fra reden kan de hente deres føde – ja, der kommer mange spørgsmål op, som kun fremtiden kan give svar på.

LANGT EVENTYR 20 ÅRS GEMMELEG

Ung Havørn kom i knibe ved jysk dambrug i 1980 og fik en dansk ring på det ene ben. Mange år senere viste den sig en enkelt gang ved en svensk foderplads.

AF JOHN FRIKKE

I 1970'erne var der ikke mange Havørne at se i Danmark. Kun i strenge vintre kunne man i den østlige del af landet, primært på Sjælland, se nogle få overvintrende eksemplarer af de store fugle med kælenavnet 'Den flyvende dør'. I Jylland var havørnen på den tid tilmed meget sjælden, så stor var vores overraskelse og interesse, da min gode ven, Finn Birkholm-Clausen, en dag i begyndelsen af december 1980 blev ringet op af en dambrugsejer ved Vorbasse, som kunne fortælle, at der ude på en af hans isdækkede fiskedamme hoppede en stor ørn rundt!

Finn, som drev en fugleplejestation ved Bramming, kørte fluks derop og kunne indfange ørnen, som viste sig at være en ung Havørn. Den havde sandsynligvis slået på noget i fiskeriet (måske en fisk under isen?), og under nedslaget var den blevet fanget i trådene over dammen. En tråd havde viklet sig rundt om et par af de yderste svingfjer på den ene vinge. Til alt held var det som nævnt vinterligt og koldt, så isen på dammen reddede sandsynligvis ørnen fra at drukne. Det er vist det, man kalder 'held i uheld'!

Den unge Havørn havde ikke tage skade af turen i dambrugstrådene, så der var sådan set ikke den store grund til at holde den i pleje for længe. Efter nogle dage på rekreation på Finns fugleplejecentral var den i fin form og meget livlig, og 9. december blev det besluttet, at ørnen skulle have

luft under vingerne igen. Men da den ikke havde taget meget føde til sig under opholdet, slagtede vi en unghane, som ørnen – bid for bid – blev tvangsfodret med, inden den skulle nyde friheden igen. Det gjorde også, at den faldt noget til ro og ikke var så stresset under transporten til Reservatet Tipperne, hvor det blev aftalt, at den stor rovfugl skulle løslades.

Af sted til Tipperne med 'Hubert'

I min notesbog står der for 9. december: "Vi kørte til Tipperne, hvor Ib Krag Petersen og Uffe Gjøøl Sørensen tog pænt imod os og 'Hubert', som det nye 'kæledyr' var kommet til at hedde. Vi tog fuglen ind og målte og vejede den. Næb-

målene tydede på, at det var en hun – trods navnet. Alderen blev diskuteret noget. Fjerdragten var generelt meget lys, men næb og øjne mørke, og halen var ikke helt brun, så fuglen blev vurderet til at være fra 1978 eller 1979". Aldersbestemmelsen var noget usikker, og senere har jeg tænkt, at den måske alligevel var en unge fra samme år – altså 1980.

Efter endt beundring og multifotografering blev den store fugl ringmærket og sluppet ude foran Tipperhuset, og der var ingen vaklen. Den unge Havørn fløj målrettet – med tunge og kraftfulde vingeslag – ud over Ringkøbing Fjord og forsvandt snart i kuldedisen med kursen mod nordøst. Ørnen blev i de følgende dage og uger ikke set

Ude foran Tipperhuset holder Finn Birkholm-Clausen den unge Havørn, mens Ib Krag Petersen sætter ring om benet på den. Foto: John Frikke

på reservatet, så forskrækkelsen over mødet med os og den behandling, som vi havde givet den, sendte den åbenbart på langfart.

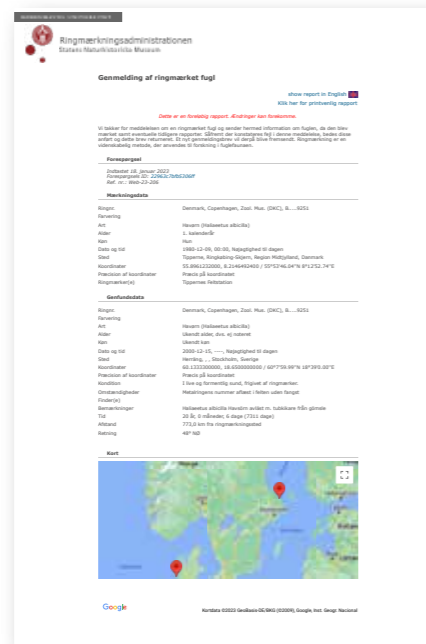
Faktisk gik det sådan, at 'Hubert' ikke blev genkendt eller genfundet i årene efter, så hendes skæbne stod bestemt hen i det uvisse. Dog levede vi naturligvis i håbet om, at hun havde klaret sig og var blevet til en ynglefugl et eller andet sted mod øst. Derfor var glæden også meget stor, da Zoologisk Museum via svenske kolleger kunne melde, at 'vores' ringmærkede Havørn 15. december 2000 var blevet aflæst i Uppland 110 kilometer nord for Stockholm! Det skete, da en fuglefotograf pludselig sad ganske nær ørnen på en foderplads ved den lille by Herräng ved Den Botniska Bugt.

Ørnen så ud til at være i top-form og blev desværre kun set denne ene dag på ørefoderpladsen, så spørgsmålene var mange. Trods et forholdsvis intensivt overvågningsprogram med aflæsning af ringmærkede Havørne i Sverige, var der ingen, der vidste, hvor ørnen havde været i de mellemliggende 20 år. Og hvor havde den mon slået sig ned for at yngle?

Massiv ringmærkning i Sverige og Finland

I årene omkring 2000 havde forskere i Sverige og Finland ellers godt styr på de store rovfugle, og på det tidspunkt, var der ringmærket omkring et par tusind Havørne i Sverige og godt tusind i Finland. Det havde i de foregående femogtyve år resulteret i op mod 20.000 aflæsninger af ringmærkede Havørne, så man havde faktisk et godt indblik i de store rovfugles forekomst og bevægelsesmønstre i de to lande – med væsentlige bidrag fra netop de mange foderpladser i Sverige.

Den svenske og finske ynglebemand af Havørne var på det tidspunkt på henholdsvis 250

Af genmeldingen på 'Hubert' fremgår det blandt andet, at hun rykkede mindst 773 km mod nordøst efter besøget i Danmark og at der gik 20 år og 6 dage inden hun blev genfundet på en ørefoderplads nord for Stockholm. Kilde: SNM

par og 165 par, og de svenske havørneeksperter antog umiddelbart, at den danske mærkede ørn havde fundet sig et ynglested i det nordlige Sverige ved Den Botniska Bugt. Gamle ørne som denne, er meget trofaste over for deres territorier, og siden den havde kunnet lege gemmeleg i godt tyve år, havde den nok slået sig ned i et tyndt befolket og svagt overvåget område i de mere øde dele af Sverige.

Som helt ung ornitolog var det en kæmpemæssig oplevelse for mig at få lov til at være med i det eventyr, det var, at komme på klodshold af den store fugl, og da det kom til at holde Havørnen, var det med bævende næver og hjertebanken! Havørnen er en voldsom fætter og en meget ikonisk repræsentant for de store vingefang, så også det at være sammen med Finn om at fodre ørnen og at få lov til at deltage i

udsætningen af den på Tipperne var bare så stort!

Bemærkes skal det så også lige, at jeg et år tidligere - altså i foråret 1979 - var så heldig, at blive involveret i et andet meget spændende arbejde med Havørnen i Danmark. Det bestod i at være en del af et lille korps af frivillige ornitologer, der blev udkommanderet til Søholt Gods på Lolland, hvor et ungt par Havørne havde etableret sig og var begyndt at bygge rede i skoven nær Maribosøerne. Det var en voldsom nyhed, for det var mange år siden, at Havørnen havde forsøgt at genindvandre som ynglefugl i Danmark.

Vigtigt beskyttelsesjob

Desværre fandtes der på den tid fortsat ægsamlere i Danmark, som ville give 'højre arm' for et kuld danske havørneæg. Derfor var ørnernes yngleaktiviteter 'top secret', og det var desværre også baggrunden for, at vi i det lille team blev bedt om at holde den nye ørnerede under observation hele foråret. Desværre gik yngleforsøget ikke, som det skulle, for æggene klækkede vist aldrig, og ørnene opgav. Men uanset dette var det for vi unge fugle glade mennesker bare en fantastisk oplevelse at se en havørn flyve til og fra en rede i en dansk bøgeskov!

Og uanset, at vi i dag er begavet med flere end 150 danske ynglepar, og jeg næsten dagligt ser Havørn her i mit lokalområde ved Vadehavet, så står mødet med 'Hubert' - og dens efterfølgende gemmeleg i tyve år - som en af de helt særlige fugleoplevelser i mit efterhånden ret så lange liv med fuglene. Tak for den!

Kilder: Ringnyt, maj 2001 – no. 1 og Dansk Trækfugleatlas, 2006. Tak til Statens Naturhistoriske Museums Ringmærkningsafdeling (SNM) for genmeldingen af Havørnen med ringnr. B-9251.

Kontakter i Projekt Ørn

Projekt Ørns styregruppen består af fem personer, og alle tre arter af ynglende ørne i Danmark er repræsenteret:

Kim Skelmose, leder af Projekt Ørn.
Telefon: 27 73 40 70
Mail: gestaltskelmose@gmail.com

Leif Novrup, artscaretaker for Fiskeørn i Danmark.
Telefon: 23 31 56 01
Mail: leifnovrup@pc.dk

Hans Christophersen, artscaretaker for Kongeørn.
Telefon: 23 71 31 54
Mail: hach@mail.dk

Preben Jensen,
Telefon: 22 26 69 25
Mail: sydoern@gmail.com

Ole Friis Larsen, artscaretaker for Havørn
Telefon: 40 91 80 71
Mail: ofl@mail.tele.dk

Kontakt uden for styregruppen:

Knud Flensted, biolog i DOF og kontaktperson i Fuglenes Hus for Projekt Ørn
Mail: knud.flensted@dof.dk
Telefon: 33 28 38 33

Ved fund af rede: Kontakt Projekt Ørn

Det er vigtigt, at Projekt Ørn får kendskab til fund af ørnereder, så vi kan følge bestandene af de tre arter. Brug mailadressen øverst på siden eller ring til et af medlemmerne i styregruppen.

Ved fund af syg eller død ørn: Kontakt Projekt Ørn

Ring 1812 til Dyrenes Beskyttelses Vagtcentral, hvis du er i tvivl om, hvad du skal gøre med en syg eller afkræftet ørn, eller kontakt nærmeste vildtplejestation, hvis du kender til den.

Fund af døde ørne kan meldes til myndighederne på Center for Diagnostik DTU, hvor de døde fugle også kan sendes ind til undersøgelse. Man kan finde en blanket og vejledning her: http://www.vildtsundhed.dk/doedfundet_vildt

Tag så vidt muligt billeder af både ørn og omgivelser ved mistanke om kriminalitet.

Under alle omstændigheder vil vi altid gerne have besked om syge og døde ørne. Kontakt et medlem af styregruppen i Projekt Ørn eller Knud Flensted i Fuglenes Hus. Vi hjælper også gerne med at håndtere sagen.

KONGEØRN **MØDER DRONE**

AF HANS CHRISTOPHERSEN

I september 2022 indtraf der et interessant møde i 'stor højde' nær Ulsted i det sydøstlige Vendsyssel. Peter Povlsen fra Aalborg Universitet afprøvede sin drone under helt legale forhold. En Kongeørn passerede forbi og registrerede dronen, inden den fløj videre. Dronen fangede kort ørnen på dens kamera, og på et af billederne ses også en blå ring på fuglens ben, hvilket betyder, at den er ringmærket i enten Hals Nørreskov eller Sønderskov i 2021. Begge områder ligger umiddelbart syd for, hvor drone og ørn mødte hinanden. Tak til Peter Povlsen og udlån af de enestående fotos og til Jan Skriver for at formidle dem videre.

Læs mere på www.dof.dk

Dansk Ornitologisk Forening
– DOF BirdLife Danmark
Vesterbrogade 138-140
1620 København V
Tlf. 33 28 38 00 – dof@dof.dk